

פעולות בנק ישראל

1. סיכום המאזן לסוף שנת 1979*

א. קווי ההתפתחות העיקריים

נכסי בנק ישראל והתחייבויותיו לסוף שנת 1979 הסתכמו בכ-254.2 מיליארד ל"י, לעומת 126.9 מיליארד ל"י בסוף 1978 — גידול של 100 אחוזים, לעומת 75 אחוזים בשנת 1978. קצב הגידול המהיר יותר השנה מוסבר בהאצת קצב פירות הל"י ועליית המחירים במשק, שהגיעו ל-86 אחוזים ו-111 אחוזים, בהתאמה. בניכוי גורמים אלה, היה קצב הגידול השנה איטי יותר מאשר אשתקד. האטה זו מבטאת את השינויים, שחלו השנה בסעיפים העיקריים של מאזן הבנק: כוללת בהם ההאטה הניכרת בקצב גידול יתרות מטבע החוץ במונחי דולרים, וכן האטה מסוימת בקצב הגידול הריאלי של האשראי, שנתן בנק ישראל למימון היצוא, יחסית לקצבי הגידול המהירים אשתקד. לעומת זאת, גדל השנה חוב הממשלה בקצב מהיר יותר מאשר אשתקד. הגידול האיטי, יחסית, בצד הנכסים במאזן בנק ישראל בשנת 1979, משקף התרחבות מוניטרית מרוסנת יחסית, שכאה לידי ביטוי גם בצד ההתחייבויות; עלייה מתונה במוזמנים במחזור, עלייה איטית, יחסית לאשתקד, בהפקדות הבנקים כנגד פיקדונות הציבור במטבע חוץ, וירידה בפיקדונות הבנקים במטבע ישראלי — שעיקרם נזילות החובה שלהם בבנק ישראל.

ב. חשבונות מטבע חוץ עם חוץ לארץ

בשנת 1979 הואט קצב הגידול המהיר, שהתרחש בשנתיים האחרונות, ביתרות מטבע חוץ המוחזקות בידי בנק ישראל¹, ובמחצית השנייה של השנה הן אף ירדו. יתרות אלה הסתכמו בסוף השנה ב-2,570 מיליון דולר, לעומת 2,242 מיליון דולר בשנת 1978. זהו גידול של כ-328 מיליון דולר במשך השנה — לעומת גידול של כ-883 מיליון דולר אשתקד. האטת הגידול משקפת חלק מההרעה, שחלה השנה בגירעון השוטף של הסקטור הפרטי במאזן התשלומים, כ-900 מיליון דולר, שלא מומנה בהגדלת העכירות ההון שלו מחוץ לארץ. הרעה זו נבעה השנה מהגידול המהיר ביבוא, ובמדה רבה — מהשפעת העלייה התלולה במחירי הדלק המיוכא. העלייה, שחלה השנה ביתרות מטבע החוץ נטו, משקפת שתי השפעות מנוגדות שהיו לסקטור הפרטי ולסקטור הציבורי על יתרות מטבע החוץ: הסקטור הפרטי תרם השנה להורדת היתרות באמצעות רכישות נטו של מטבע חוץ, בסכום ניכר של כ-910 מיליון דולר (לעומת כ-330 מיליון דולר אשתקד) — כאשר הגידול הניכר בסכום זה משקף בעיקרו את מימון ההרעה בחשבון השוטף של הסקטור הזה במאזן התשלומים. לעומת זאת, תרם הסקטור הציבורי גם השנה להעלאת

* סעיף זה פורסם בעיקרו בבנק ישראל, דינים וחשבונות כספיים לשנת 1979, פברואר 1980.
¹ יתרות מטבע החוץ של ישראל מוגדרות כזהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ, בניכוי פיקדונות של בנקים מחוץ לארץ ופיקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל כנגד פיקדונות לא חושב.

תביעות והתחייבויות בנק ישראל כלפי חו"ל במטבע חוץ ובוהב, 1978 ו-1979
(מיליוני דולרים)

העלייה או הירידה (—)	1978	1979	
			נכסים
441.4	2,678.6	3,120.0	זהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ
-239.9	277.7	37.8	נכסים אחרים במטבע חוץ
201.5	2,956.3	3,157.8	סך כל התביעות כלפי חוץ לארץ
			התחייבויות
28.7	55.9	84.6	זכויות. משיכה מיוחדות שהוקצו
-2.0	97.4	95.4	התחייבויות לקרן המטבע הבינלאומית
5.3	7.7	13.0	פיקדונות מטבע חוץ של בנקים מחוץ לישראל
-0.6	12.6	12.0	התחייבויות אחרות
108.2	428.7	536.9	פיקדונות תושבי חוץ
139.6	602.3	741.9	סך כל ההתחייבויות כלפי חוץ לארץ
61.9	2,354.0	2,415.9	התביעות נטו מחוץ לארץ (נכסים במטבע חוץ)
327.9	2,242.2	2,570.1	יתרות מטבע חוץ של המשק המוחזקות בבנק ישראל ¹

(1) ראה הגדרה בהערה 1 לעיל.

היתרות, בסכום דומה לזה של אשתקד: כ-1,230 מיליון דולר. רכיבי התרומה של הסקטור הציבורי לא השתנו בהרכב אף הם לעומת אשתקד: העברות מטבע חוץ של הממשלה והסוכנות היהודית מחוץ לארץ הסתכמו בכ-970 מיליון דולר, והכנסות בנק ישראל מריבית ומפרשי שערים על השקעת היתרות הסתכמו בכ-265 מיליון דולר².

בניתוח התפתחויות היתרות במהלך השנה, יש להבחין בשתי תקופות עיקריות: הראשונה — בשבעת החודשים הראשונים של השנה, והשנייה — בחמשת החודשים האחרונים שלה. בתקופה הראשונה גדלו היתרות בכ-408 מיליון דולר; הגורמים לשינוי זה היו העברות הממשלה ורווחי בנק ישראל, שתרמו להגדלתן בכ-568 מיליון דולר, בעוד שהסקטור הפרטי, כאמצעות רכישותיו, תרם לירידתן, אך בסכום מתון יחסית, של כ-160 מיליון דולר, או כ-23 מיליון דולר בחודש בממוצע. רכישות מתונות אלה מבטאות יציבות בגירעון סקטור זה במאזן התשלומים, וכן קבלת הלוואות מחו"ל, בסך כ-100 מיליון דולר בחודש ינואר, בעיקר מטעמים ספקולטיביים. בתקופה השנייה חל מפנה בהתפתחות היתרות, ואלה ירדו בכ-80 מיליון דולר, כתוצאה מהגידול הניכר ברכישות מטבע החוץ מצד הסקטור הפרטי, שהגיעו בתקופה זו לכ-740 מיליון דולר, או כ-150

² יש לזכור, שבתקופה של שערים ניידיים, ושיעורי הריבית על המטבעות השונים מתואמים לשינויים הצפויים בהם, כתוצאה מניידותם, — אין משמעות ניכרת להבחנה בין הכנסות מריבית (222 מיליון דולר), לבין הכנסות מפרשי שערים (43 מיליון דולר). ריבית נוספת, בסך 43 מיליון דולר, שנצברה על הפיקדונות ואג"ח במטבע חוץ, לא כלולה בסעיף זה במאזן אלא בחשבונית האחרים במאזן. יש לציין, שרווחים אלה אינם מבטאים את העלייה התלולה במחירי הזהב הכלול ביתרות המט"ח (ראה ביאור 1 למאזן).

מיליון דולר בחודש במוצע. התפתחות זו אירעה בעקבות הרעה הניכרת בגירעון סקטור זה במאזן התשלומים, שנבעה, כאמור, מהגידול המהיר כיבוא, ובעיקר מהשפעת העלייה התלולה במחירי הדלק המיובא. לעומת זאת, לא חל שינוי משמעותי בתרומת הממשלה להגדלת היתרות, יחסית לתקופה הקודמת.

סך כל נכסי בנק ישראל במטבע חוץ ברוטו, בחוץ לארץ, הסתכמו בסוף 1979 ב-3,158 מיליון דולר, לעומת כ-2,956 מיליון דולר בסוף 1978; ההפרש בין הברוטו לבין הנטו משקף בעיקר אי-נוזלות החובה של הבנקים בבנק ישראל בגין פיקדונות תושבי החוץ.

ג. חשבונות הממשלה

האשראי לממשלה מבנק ישראל הסתכם בסוף שנת 1979 בכ-42.1 מיליארד ל"י, גידול של 11.8 מיליארד ל"י, לעומת גידול של כ-7.5 מיליארד ל"י אשתקד. הגידול המהיר יותר השנה מבטא רק במקרה את העלייה בהורמת הנוזלות מצד הממשלה למשק בשנת 1979, שכן יש לערוך כמה התאמות, כדי להגיע לאומדן הזרמה זו: מחד גיסא, השפיעו להגדלת אשראי זה תשלומי ריבית והצמדה של הממשלה על חובה לבנק ישראל (בסך 24.6 מיליארד ל"י), שאינם כבחינת הזרמה למשק; ומאידך גיסא, השפיעו להקטנת אשראי זה העברות מטבע חוץ, שגייסה הממשלה בחוץ לארץ למימון הוצאותיה במטבע מקומי (בסך כ-17.3 מיליארד ל"י), וכן העברת רווחי בנק ישראל לממשלה לשנת 1979 (בסך 9.7 מיליארד ל"י) — שאינם בבחינת ספיגה מהציבור. לאחר תיקון התאמות אלה, מסתכם אומדן הזרמת נוזלות הממשלה למשק, בגין פעולותיה השנה, בכ-14.8 מיליארד ל"י, לעומת כ-10.8 מיליארד ל"י בשנת 1978.³ (בשנת התקציב 1979/80, הסתכמה ההזרמה בכ-34.6 מיליארד ל"י, מזה 27.9 מיליארד ל"י ללא הסוכנות היהודית).

יש להעיר כאן, שכדי לבחון את השפעת הממשלה על סך הביקוש המצרפי במשק, יש לאמוד את עורף ההוצאה הממשלתית לפעילות מקומית על הכנסותיה ממסים ומתקבולי חובה אחרים. אומדן עורף ביקוש זה הוכפל מכ-21 מיליארד ל"י אשתקד לכ-40 מיליארד ל"י השנה. זהו שיעור גידול ניכר, הגבוה אף מקצב העלייה ברמת המחירים הממוצעת השנה, שהגיע ל-78 אחוזים. גירעון זה, בין ההוצאות להכנסות, מומן, בדרך כלל באשראי מבנק ישראל, המרות מט"ח, וכן הנפקת איגרות חוב וקבלת הפקדות של הבנקים באוצר.

קצב גידול האשראי לממשלה ואומדן ההזרמה מצדה לא היו אחידים על פני השנה, כיוון שהושפעו הן מתנודות בקצב הוצאות הכספים בידי הממשלה ומעיתוי העברות מטבע החוץ מחוץ לארץ, והן מהקצב המשתנה של הנפקת איגרות החוב הצמודות לציבור. עד לחודש יולי ירד חוב הממשלה בכ-16.9 מיליארד ל"י, והשפעתה על הנוזלות התבטאה בספיגה של כ-5.8 מיליארד ל"י, שהם במוצע כ-0.8 מיליארד ל"י בחודש. ספיגה זו הושפעה, במדה רבה, מההנפקה הניכרת של איגרות חוב צמודות, שהביקוש להן מצד הציבור הגיע בתקופה זו לממדים ניכרים. החל בחודש אוגוסט חל מפנה בחשבונות הממשלה: הוצאותיה גדלו במדה ניכרת, ובמקביל נפטרה הספיגה באמצעות הנפקת איגרות חוב, שכן חלה ירידה תלולה בביקוש להן מצד הציבור. כתוצאה מהתפתחויות אלה, הגיעה הזרמת הממשלה בחמש החודשים האחרונים של השנה לכ-20.6 מיליארד ל"י, שהן במוצע כ-4 מיליארד ל"י בחודש. חוב הממשלה גדל בתקופה זו בכ-28.7 מיליארד ל"י, כאשר סכום זה מבטא ברובו חיוב הממשלה בהפרשי הצמדה בסך כ-24 מיליארד ל"י, ביום האחרון של השנה, בגין חובה הצמוד לבנק ישראל.

³ יש לציין, שאומדן הזרמת הממשלה לשנת 1979 מוטה כלפי מעלה, יחסית לאשתקד, כיוון שנכללו בו סכומים הקשורים בפעילות הסוכנות היהודית, כסך של כ-6 מיליארד ל"י.

סעיף זה, שהסתכם בסוף 1979 בכ-80 מיליארד ל"י, כולל אשראי שניתן למוסדות הבנקאיים כהלוואות וכנגד שטרות, בעיקר למימון חלקו של בנק ישראל בקרנות היצוא. חלקו של הבנק בקרנות אלה גדל השנה בכ-140 אחוזים, והסתכם בסופה בכ-76 מיליארד ל"י, מהם: 66 מיליארד ל"י במט"ח (1,864 מיליון דולר) וכ-9.5 מיליארד ל"י במטבע ישראלי. כמו כן, כלול בסעיף זה אשראי בסך כ-1.2 מיליארד ל"י, שניתן למוסדות הבנקאיים למימון חלקו של הבנק בקרנות האשראי המוכוון לפעילות מקומית. יש לציין, שהשינויים בחלק זה של האשראי במאזן בנק ישראל משקפים רק את חלקו של בנק ישראל במימון האשראי המוכוון בקרנות (על התפתחות היקף סך האשראי הבנקאי החופשי והמוכוון לציבור — ראה פרק ט"ז לעיל).

סכום נוסף, הכלול בסעיף זה, ניתן השנה לבנקים, החל בחודש מאי, כאשראי מיוחד, כדי לסייע להם להקטין את גירעונות הנזילות הניכרים שהיו להם באותה תקופה, ויתרתו בסוף השנה הגיעה ל-3.3 מיליארד ל"י. מתן הלוואה מיוחדת זו הותנה מצד בנק ישראל בריסון קצב הגידול של האשראי החופשי בל"י ובמט"ח על ידי הבנקים. הסדר זה היה בין הגורמים, שתורמו לריסון המוניטרי, שהושג במהלך השנה. הגידול של כ-425 מיליון דולר ברכיב האשראי במט"ח, שהם כ-30 אחוזים, נובע בעיקר מהגידול המהיר והניכר באשראי למימון כלל היצוא ללא יהלומים בכ-280 מיליון דולר, שהם 43 אחוזים. שיעור מהיר זה משקף בעיקר את הגידול המואץ בקרן המשלוחים, שגדלה בכ-207 מיליון דולר, שהם כ-54 אחוזים, בעוד שהגידול בקרן היבוא לשם יצוא הסתכם בכ-74 מיליון דולר, שהם כ-31 אחוזים — שיעור התואם את קצב גידול היצוא במונחי דולרים. הגידול המהיר בקרן המשלוחים, מעבר לקצב התרחבות היצוא בפועל, מצביע בעיקרו על המשך הגברת ניצול האשראי מהקרן כתוצאה מעליית שיעור הסובסידיה היחסית, הגלומה באשראי מוזל זה. העלייה בשיעור סובסידיה זו חלה השנה למרות העלאת הריבית בקרנות, לאחר שהריבית על האשראי החופשי במט"ח עלתה בתקופה זו בשיעור מהיר יותר. סיבה זו היתה כנראה גורם מרכזי לגידול המהיר שחל השנה בקרן היהלומים: 144 מיליון דולר, או 18 אחוזים, על אף הירידה שחלה ביצוא וכיבוא לשם יצוא של ענף זה השנה.

הגידול ברכיב האשראי במטבע ישראלי, ללא ההלוואה המיוחדת לבנקים, הסתכם השנה בכ-5 מיליארד ל"י. גידול זה משקף את העלייה המהירה, שחלה באשראי המוכוון ליצוא, בעיקר באמצעות קרן הייצור ליצוא, שהיא הגדולה והעיקרית בקרנות למתן אשראי ליצואנים במטבע ישראלי. יתרת השתתפות בנק ישראל בקרן זו עלתה בכ-4 מיליארד ל"י — שהם גידול של כ-103 אחוזים. גם בשאר קרנות האשראי ליצוא היתה עלייה מהירה. לעומתן לא חל גידול ברכיבי האשראי בקרנות לייצור מקומי, לאחר שאשתקד נתקבלה החלטה להקפאתן, וכנגד זאת להרחיב את זכאות הפירמות לפדיון מוקדם של מילוות המעסיקים שבידיהם (ראה להלן).

ה. ניירות ערך

תיק ניירות הערך שבידי בנק ישראל כולל ברובו הגדול, איגרות חוב ממשלתיות צמודות למדד, שרכש בנק ישראל במסגרת פעילותו כסוכן הממשלה להנפקת איגרות חוב אלה, וכמוסדת המסחר השוטף בהן בשוק המשני. כמו כן כולל תיק זה, החל משנת 1978 איגרות חוב בלתי סחירות (מילווה מעסיקים ומילווה ביטחון) במסגרת הפדיון המוקדם, שביצע בנק ישראל לפירמות במשק, לאחר הקפאת מסגרות האשראי המוכוון לשוק המקומי.

ערכו המשוער של כל תיק ניירות הערך בספרי בנק ישראל הסתכם בסוף השנה בכ-14.8 מיליארד ל"י — גידול של 9.7 מיליארד ל"י, שהם כ-190 אחוזים, גידול מואץ זה כולל בחלקו הפרשי הצמדה וריבית מצטברת על איגרות החוב הממשלתיות, בסך של כ-5.5 מיליארד ל"י, שכולן צמודות, ואשר מומשו בחלקן. ללא הפרשי צבירה אלה עלה ערך התיק בכ-4.2 מיליארד ל"י. חלק מעלייה זו מקורה ברכישות איגרות חוב ממשלתיות מידי הציבור הנסחרות בשוק המשני,

השינויים בנכסים ובהתחייבויות לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר 1979

נכסים והתחייבויות במטבע חוץ או הצמודים למטבע חוץ (מבוטאים בדולרים ארה"ב)				כלל הנכסים והתחייבויות			
יתרה ליום 31.12.79	יתרה ליום 31.12.78	העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת	העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת	יתרה ליום 31.12.79	יתרה ליום 31.12.78	העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת	העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת
(מיליוני דולרים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)
נכסים							
6.8	202	3,158	2,956	98.6	55,414	111,628	56,214
—45.1	—608	740	1,348	39.0	11,798	142,088	130,290
29.5	425	1,864	1,439	140.9	38,534	65,888	27,354
				144.3	8,267	13,998	5,731
				189.1	9,671	14,785	5,114
71.8	51	1,122	71	159.0	3,549	15,781	12,232
1.2	70	5,884	5,814	100.2	127,233	254,168	126,935
				41.2	4,016	13,763	9,747
2.5	3	121	118	90.3	2,022	14,260	12,238
—13.3	—45	294	339	61.5	3,963	10,402	6,439
14.5	697	5,505	4,808	112.9	103,186	194,610	91,424
(7.5)	(199)	(2,836)	(2,637)	(99.9)	(50,100)	(100,250)	(50,150)
(22.4)	(390)	(2,132)	(1,742)	(127.6)	(42,259)	(75,381)	(33,122)
(25.2)	(108)	(537)	(429)	(132.8)	(10,827)	(18,979)	(8,152)
				—15.7	—1,680	9,036	10,716
63.9	108	277	159		15,726	122,097	16,371
14.0	763	6,197	5,434	100.2	127,233	254,168	126,935
14.6	328	2,570	2,242				

יתרות מטבע חוץ המוחזקות בבנק ישראל *

- 1) הסעיף כולל הן סכומים במטבע חוץ או צמודים למטבע חוץ, והן סכומים בלתי צמודים.
 - 2) יתרות מטבע חוץ המוחזקות בבנק ישראל מוגדרות כהב, מטבע חוץ ומיירות ערך במטבע חוץ, בניכוי פיקדונות של בנקים מחוץ לארץ ופיקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל כנגד פיקדונות לא-חושב. (ראה גם ביאור 2-8).
- הביאורים המצורפים בסוף הפרק היונם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.

בסך כ-1.6 מיליארד ל"י. שאר הרכישות, המהוות את עיקר הסכום, משקפות רכישת מילווות בלתי סחירים מידי הפירמות במסגרת הסדרי הפדיון המוקדם, רכישת איגרות חוב במקור לצורכי ויסות הסדרות שהונפקו ב-1979, ורכישה מהבנקים של איגרות חוב מחוץ לבורסה, במסגרת הסכמי מכר חוזר. במסגרת זו נרכשו מהבנקים איגרות חוב בלתי סחירות, ואיגרות חוב סחירות מוקפאות ששימשו בעבר לכיסוי תכניות חיסכון, שמועד פדיון הגיע, אך אינן יכולות לשמש לכיסוי תכניות החיסכון החדשות — בהתאם לתקנות הקיימות עתה.

עיקר הרכישות נטו כשוק המשני נערכו בחודשים אוקטובר ונובמבר השנה. בחודשים אלה נוצרו עודפי היצע ניכרים מצד הציבור הרחב, בעיקר עקב שמועות בדבר פגיעה אפשרית באיגרות החוב הצמודות, ועקב חששות מפני שינוי המדיניות בידי שר האוצר החדש. בנק ישראל פעל למיתון ולייצוב הירידות התלולות בשערי איגרות החוב, שכן בתקופות משבר ובהלה כאלה יורדים לעיתים מחיריהן במהירות, וללא כל יחס לערכן המתואם — מצב היוצר, מצד אחד, אפשרויות לרווחים ספקולטיביים בידי המשקיעים המוסדיים המתוחכמים, אך מצד שני, גורם הפסדים לציבור החוסכים הפחות מתוחכם, ובכך פוגע בסך החיסכון הפרטי במשק.

1. שטרי כסף ומעות במחזור

יתרת שטרי הכסף והמעות במחזור הגיעה בסוף שנת 1979 לכ-13.8 מיליארד ל"י, גידול של 4.0 מיליארד ל"י, שהם 41 אחוזים — בדומה לשיעור הגידול שחל בסעיף זה אשתקד. שיעור הגידול השנה נמוך, אמנם, במדה ניכרת יחסית לקצב עליית המחירים במשק (111 אחוזים), אך הוא מהיר יחסית לקצב הגידול האיטי בסך אמצעי התשלום במשק, שעלו השנה בכ-21 אחוזים בלבד. כתוצאה מכך, עלה חלקם של המזומנים בסך אמצעי התשלום מ-32 אחוזים בסוף 1978, לכ-38 אחוזים בסוף 1979. הגידול המהיר יותר במזומנים, יחסית לסך אמצעי התשלום, מוסבר בכך שבתקופת האצת קצב האינפלציה, מאבדים אמצעי התשלום מערכם, והציבור משתדל להגדיל את מהירות מחזור השימוש בהם, ולמצוא להם תחליפים, נראה שאפשרויות הגדלת מהירות השימוש במזומנים ומציאת תחליפים להם, בתנאי אינפלציה מואצת, מצומצמות ומוגבלות יחסית, שכן הם דרושים לפעילות יום-יומית. לעומת זאת גדלה יחסית הגמישות של פיקדונות עו"ש בל"י, שכן מאז הרפורמה בשוק מטבע החוץ, מהווים פיקדונות עו"ש במט"ח תחליף קרוב להם, השומר על ערכו היחסי מפני פחותי הל"י, ואילו דרגת נזילותו אינה פחותה בהרבה מהפיקדונות שבל"י. תופעה בולטת נוספת, על רקע האצת קצב האינפלציה במשק, היא עליית משקלם של שטרי הכסף בני 500 ל"י בסך ערך שטרי הכסף במחזור, שהגיע לכ-71 אחוזים, לעומת 53 אחוזים בסוף 1978. עלייה זו חלה ברובה על חשבון ירידת חלקם של שטרי הכסף בני ה-100 ל"י בכ-16 אחוזים, לכ-21 אחוזים בלבד, ומכאן שחלקם של שטרי הכסף, בני ה-500 ל"י וה-100 גם יחד, הסתכם בסוף השנה בכ-92 אחוזים מסך שטרי הכסף שבמחזור.

2. פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי

פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי בבנק ישראל הסתכמו בסוף שנת 1979 בכ-9.0 מיליארד ל"י — ירידה של 1.7 מיליארד ל"י לעומת סוף השנה הקודמת, המשקפת ירידה תלולה במונחים ריאליים. ירידה זו משקפת את הקיפאון, שחל ביתרת פיקדונות העו"ש בידי הציבור, ואם כי היא מצביעה, במדה מסוימת, על הריסון המוניטרי שחל במשך השנה, הרי שבחלקה האחד משקפת היא את נטיית הציבור לעבור להחזקת חלק מיתרותיו הנזילות בפיקדונות מטבע חוץ, בעקבות האצת קצב הפיחות השנה, ובחלקה האחר נובעת היא מרכישת מטבע חוץ של הציבור למימון הגידול בגירעון מאזן התשלומים השוטף. יש לציין, שהירידה בפיקדונות אלה היתה עשויה להיות גדולה יותר, אלולא ניתנה לבנקים הלוואת הסיוע המיוחדת להקטנת גירעונותיהם, שהותנתה, כאמור, בריסון קצב גידול האשראי הבנקאי מצידם (ראה להלן).

לוח י"ט - 3

המטבע במחזור לפי הערך, 1978 ו-1979

סוף התקופה		1978		1979	
		(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)
שטרי כסף					
5	ל"י	55.3	0.6	28.9	0.2
10	ל"י	272.0	2.9	322.5	2.4
50	ל"י	405.2	4.3	386.6	2.9
100	ל"י	3,566.6	37.7	2,797.4	21.1
500	ל"י	5,163.5	54.5	9,711.1	73.3
סך כל השטרות		9,462.6	100.0	13,246.5	100.0
מעות					
1	פרוטה עד 500 פרוטה	2.0	0.9	2.0	0.5
1	אגורה	3.1	1.4	3.1	0.7
5	אגורות	9.6	4.4	10.4	2.6
10	אגורות	33.4	15.2	38.6	9.6
25	אגורות	10.1	4.6	12.0	3.0
1/2	ל"י ¹	30.7	13.9	37.4	9.3
1	ל"י ¹	111.8	50.7	152.9	37.9
5	ל"י	19.7	8.9	146.8	36.4
סך כל המעות		220.4	100.0	403.2	100.0
סך כל שטרי הכסף והמעות		9,683.0		13,649.7	
מטבע זיכרון		108.1		113.6	
סך יתרות במחזור		9,791.1		13,763.3	

(1) כולל שטרי כסף שנותרו במחזור.

שיעורי הריבית, ששילם בנק ישראל על הפיקדונות בל"י של המוסדות הבנקאיים והכספיים¹

החלק מחובת הנזילות על פיקדונות הציבור והריבית ששולמה עליו					
סוג הנכס במוסד הבנקאי	סך חובת הנזילות	שלב ריבית 0%	שלב ריבית 13%	שלב ריבית 23%	שלב ריבית 43%
(אחוזים מסך הפיקדונות במוסד הבנקאי)					
פיקדונות עו"ש רגילים	60	15	45	—	היתר
פיקדונות לזמן קצוב :					
מ"2 עד 3 חודשים	25	9	10	6	היתר
מ"3 עד 4 חודשים	23	8	10	5	היתר
מ"4 עד 5 חודשים	21	7	9	5	היתר
מ"5 עד 6 חודשים	19	6	8	5	היתר
6 חודשים ומעלה	17	5	8.5	3.5	היתר
תעודות פיקדון סחירות :					
ל"3 עד 6 חודשים	26	8	13	5	היתר
ל"6 חודשים ומעלה	20	7	8	5	היתר

(1) בתקף מ"9.12.31.

בנק ישראל משלם ריבית על פיקדונות המוסדות הבנקאיים החייבים בנזילות, בשיעורים שונים, בהתאם ליתרת החשבון ומצב הנזילות של המוסד הבנקאי. יתרת החשבון מחולקת לארבעה שלבים, הנקבעים בהתאם לסוגי הפיקדונות של הציבור במוסד הבנקאי, וכל שלב נושא ריבית בשיעור שונה. נוסף על חובת הנזילות מפיקדונות הציבור במוסד הבנקאי, קיימת גם חובת נזילות בשיעור של 5 אחוזים על סך האשראי החופשי בל"י. על גירעונות נזילות החובה משלמים הבנקים קנסות, בהתאם לעומק היחסי של הגירעון ותקופת הימשכותו. קנסות אלה הועלו במשך שנת 1979, לאור עליית קצב האינפלציה ושיעורי הריבית במשק, משיעור של 12 עד 25 אחוזים בתחילת השנה, לשעור של 20 עד 32 אחוזים בסופה. קנסות אלה אינם נחשבים כהוצאה מוכרת לצורך מס, ומכאן ששיעורם האפקטיבי המקסימלי הגיע בסוף השנה לכ-120 אחוזים (כולל תרגום הריבית הרבעומת לריבית אפקטיבית במונחים שנתיים, והפסד ריבית אלטרנטיבית, הנובעת מאי הפקדת הכסף בבנק ישראל). מאחר שחריגה מתקרות האשראי שנקבעו לבנקים בשנת 1979 גררה גם הפחתה בסכום זהה מההלוואה המוזלת, שניתנה להם לכיסוי גירעונותיהם, הרי שהעלות של הקנס האפקטיבי הכולל הגיעה השנה לשיעור, שהגביל באופן ריאלי את כדאיות הרחבת האשראי מעבר להיקף המותר.

ח. פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע חוץ

פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע חוץ בבנק ישראל מוחזקים בנזילות חובה, כנגד שלושה סוגי פיקדונות של הציבור: פיקדונות שמקורם בפצויים מגרמניה (פז"ק ותמ"מ), פיקדונות תושב אחרים רגילים (פת"ם) ופיקדונות תושבי חוץ ועולים (פת"ח). יתרת פיקדונות מטבע חוץ אלה בבנק ישראל הגיעה בסוף השנה לכ-5,505 מיליון דולר, שהם כ-194.6 מיליארד ל"י (כשלושה רבעים מסך המאזן). העלייה בפיקדונות אלה במונחי ל"י הסתכמה בכ-103.2 מיליארד ל"י (כולל הפרשי שיערוך) שהם 113 אחוזים, לעומת גידול של 87 אחוזים אשתקד.

ההאצה בקצב גידול פיקדונות אלה השנה, במונחי ל"י, נובעת מהקצב המהיר יותר של פיחותי הל"י השנה. במונחי דולרים, בולטת דווקא האטה בקצב גידול זה, לכ-15 אחוזים (שהם 697 מיליון דולר) לעומת קצב של 51 אחוזים אשתקד. האטה יחסית זאת בולטת השנה בכל אחד משלושת סוגי הפיקדונות של הציבור, לאחר ששיעורי הגידול המהירים אשתקד שיקפו את תגובת הציבור לביטול הפיקוח על מטבע החוץ, שהתבטאה בהפניית כספים רבים לפיקדונות אלה, ובעיקר לפת"ם. קצב הגידול המתון השנה משקף עלייה של 22 אחוזים בפיקדונות תושב רגילים (פת"ם), עלייה של 25 אחוזים בפיקדונות תושבי חוץ ועולים, ועלייה של 8 אחוזים בלבד בפיקדונות הפיצויים. יש לציין, שחלק מהעלייה האיטית בפיקדונות הפיצויים השנה משקף העברה של כ-100 מיליון דולר (כ-4 אחוזים) לחשבונות הפת"ם הרגילים, לאחר שכחודש מאי בוטלו זכויות היורשים להמשך ההשקעה בפיקדונות אלה.

יש לציין, שהשינויים שנסקרו כאן משקפים את התנודות בנוילות החובה של הבנקים בבנק ישראל, כנגד פיקדונות אלה של הציבור. (על התפתחות סך רכיבי פיקדונות הציבור כמערכת הבנקאות — ראה להלן).

2. סיכום דוח הכנסות והוצאות לשנת 1979*

א. הרווח וחלוקתו

הרווח הנקי של בנק ישראל הסתכם ב-14.7 מיליארד ל"י, לעומת כמיליארד ל"י אשתקד⁴. הגידול הניכר ברווח השנה משקף, בחלקו הגדול, עלייה מהירה בהפרשי השיעור נטו, במונחי ל"י, על עורף הנכסים במטבע חוץ במאזן הבנק⁵, בעקבות האצת קצב פיחות הל"י. הפרשי שיעור אלה נרשמים בהתאם לכללי החשבונאות המקובלים, כהכנסה בל"י — בגין שיעור הנכסים במטבע חוץ, וכהוצאה בל"י — בגין שיעור ההתחייבויות במטבע חוץ. לבנק ישראל נוצר במהלך השנה עודף ניכר של נכסים במטבע חוץ, ולפיכך היה סכום ההכנסות בגין הפרשי השיעור גדול בכ-11.1 מיליארד ל"י מסכום ההוצאה בגינם. רווח בנק ישראל מפעולותיו הרגילות, דהיינו ללא זקיפת הפרשי שיעור אלה על סעיפי מטבע החוץ, הסתכם השנה ב-3.6 מיליארד ל"י, לעומת 2.3 מיליארד ל"י אשתקד.

סך הרווח הנקי של בנק ישראל בשנת 1979, שהסתכם כאמור ב-14.7 מיליארד ל"י, חולק השנה כך: כ-5 מיליארד ל"י הופרשו להגדלת הון הבנק והקצן השמורה שלו, ויתרת הרווח, בסך 9.7 מיליארד ל"י, הועברה לממשלה.

הגדלת הון הבנק והקצן השמורה במאזן נעשו השנה לאחר שיתרתם הקודמת, המוגדרת במונחים בלתי צמודים, נקבעה לאחרונה בשנת 1958, ולכן איבדה מערכה היחסית במשך אותן שנים. הגדלת סעיפים אלה נעשתה לאחר שהתיקון לחוק בנק ישראל, בשנת 1978, איפשר לערוך התאמה זאת השנה. עיקר הגידול בהם התבטא בהגדלת הקצן השמורה ל-4 מיליארד ל"י, כיוון שקרן זו יכולה לשמש כעתודה לכיסוי הפסדים אפשריים במאזן הבנק, וזאת בעיקר לאור התנודות בשערי המטבעות בעולם והשינויים במאזן ההצמדה של הבנק. יתרת הסכום הועברה להגדלת הון הבנק לסך של מיליארד ל"י.

* סעיף זה פורסם בבנק ישראל, דינים וחשבונות כספים לשנת 1979, פברואר 1980.

⁴ מסכומי רווח אלה נוכו, ככלל שנה, הכנסות, שמקורן בהפרשי הצמדה וריבית על איגרות חוב ממשלתיות, שנצברו, אך לא שולמו בשנת התקציב המקבילה לשנת המאזן, וזאת על פי עקרון זהות העיתוי. הפחתות אלה הסתכמו ב-3.3 ו-0.9 מיליארד ל"י, בשנים 1979 ו-1978, בהתאמה (ראה ביאור 11 למאזן).

⁵ עודף זה נעלם לקראת סוף השנה, כתוצאה מירידת יתרות מטבע החוץ ורכיב הממשלה הצמוד למטבע חוץ על חשבון הרכיב הבלתי צמוד, בעוד שלעומתן חל גידול בהתחייבויות בנק ישראל לבנקים במטבע חוץ, כנגד העלייה המהירה בפיקדונות אלה מצד הציבור.

ב. הכנסות

סך ההכנסות של בנק ישראל לשנת 1979 הסתכמו בכ-128.7 מיליארד ל"י, לעומת 29.1 מיליארד ל"י אשתקד. העלייה הניכרת בהכנסות משקפת, בחלקה הגדול, הפרשי שיערוך על הנכסים במטבע חוץ, בעקבות האצת קצב פיחות הל"י השנה, שכן הפרשי שיערוך אלה נרשמים, לפי כללי החשבונאות המקובלים, כהכנסה. הכנסות בנק ישראל, ללא זקיפת הפרשי שיערוך אלה, הגיעו השנה ל-21.8 מיליארד ל"י, לעומת 8.0 מיליארד ל"י אשתקד. להלן ניתוח הסעיפים העיקריים של הכנסות אלה:

סעיף ההכנסה הגדול ביותר השנה הוא הריבית, שהתקבלה מהשקעת הנכסים של בנק ישראל במטבע חוץ בחוץ לארץ, והוא הסתכם ב-8.1 מיליארד ל"י (265 מיליון דולר), לעומת 2.4 מיליארד ל"י, לעומת 2.1 מיליארד ל"י בשנת 1978. הגידול המהיר בסעיף זה מבטא גם השנה במונחי דולרים, נובעת בעיקר מעליית היתרה הממוצעת של נכסים אלה השנה, וכן מעליית שערי הריבית בשוקי הכספים בעולם.

סעיף ההכנסה על הלוואות ושטרות במטבע חוץ ובמטבע מקומי הסתכם השנה בכ-4.8 מיליארד ל"י לעומת 2.1 מיליארד ל"י בשנת 1978. הגידול המהיר בסעיף זה מבטא גם השנה בעיקר את המשך העלייה המואצת ביתרה השנתית הממוצעת של אשראי זה, ובמידה פחותה – גם את העלייה המועטה של הריבית על הלוואות אלה.

עלייה מהירה ביותר חלה השנה גם בהכנסות, שמקורן בחיק גירות ערך שבידי בנק ישראל: מ-1.5 מיליארד ל"י בשנת 1978, ל-4.8 מיליארד ל"י השנה. סכומים אלה כוללים בעיקרם הכנסות מהפרשי הצמדה למדד על איגרות החוב הממשלתיות, והגידול המהיר בהם נובע מהאצת קצב האינפלציה השנה. יש לציין, שחלק ניכר מהכנסות אלה לא נכלל, כמדי שנה, ברווח הנקי של הבנק (ראה הערה 4).

סעיף ההכנסות נטו מריבית על חוב הממשלה ירד השנה ל-0.6 מיליארד ל"י בלבד, לעומת 1.7 מיליארד ל"י אשתקד. ירידה זו נובעת מכך, שבמשך מרבית חודשי השנה לא נזקקה הממשלה למקדמות ארעיות מבנק ישראל, ואף היתה לה יתרת פיקדון, שעליו שילם לה בנק ישראל ריבית. ריבית זו, ששילם הבנק על פיקדון הממשלה, קוזזה בחשבון הכנסות והוצאות מהריבית שגבה בנק ישראל על חוב הממשלה, שלא גדל השנה. (הריבית על החוב ארוך המועד לממשלה נמוכה ביותר, כיוון שהוא צמוד במלואו לסל המטבעות).

גם בסעיף ההכנסות מקנסות בגין חריגה מהוראות הנזילות חל השנה גידול מהיר, מ-325 מיליון ל"י ב-1978, ל-670 מיליון ל"י השנה. גידול זה משקף השנה הן את העלייה הממוצעת ביתרת גירעונות אלה, והן את העלאת שיעורי הקנסות שהוטלו על הבנקים, כדי להמריצם להקטין את גירעונותיהם באמצעות ריסון האשראי לציבור.

במסגרת הצעדים שנקט בנק ישראל השנה להאט קצב גידול האשראי הבנקאי החופשי בל"י ובמט"ח, באמצעות הגבלת קצב התרחבותו, וייקור מחירו לציבור (ראה להלן), נוספו בשנת 1979 שני סעיפי הכנסה שלא היו קיימים אשתקד: הראשון – הכנסות בסך כמיליארד ל"י מההלוואה המיוחדת, שניתנה למוסדות הבנקאיים, כדי לסייע להם להקטין את גירעונות הנזילות, ושהותנתה בריסון קצב גידול האשראי החופשי מצידם; סעיף ההכנסה השני, שלא היה קיים בעבר, הינו הכנסות בסך 1.9 מיליארד ל"י, מריבית שהוטלה על הלוואות הציבור במטבע חוץ ומבנקים בחו"ל. ריבית זו הוטלה בידי בנק ישראל כדי להקטין את היקף הלוואות אלה, באמצעות ייקורן בכ-12 אחוזים – מעבר לריבית הנהוגה עליהן בחו"ל.

ג. הוצאות

סך ההוצאות של בנק ישראל בשנת 1979 הסתכמו בכ-110.8 מיליארד ל"י, לעומת 26.9 מיליארד ל"י אשתקד. העלייה הניכרת בהוצאות אלה משקפת בחלקה הגדול הפרשי שיערוך על ההתחייבויות במטבע חוץ, בעקבות האצת קצב פיחות הל"י השנה, שכן הפרשי שיערוך אלה

נרשמים, לפי כללי החשבונאות המקובלים, כהוצאה. הפרשי שיערוך אלה מבטאים למעשה, בעיקרם, הפרשי הצמדה בסך 87.6 מיליארד ל"י, שבנק ישראל משלם על הפקדות נזילות החובה של הבנקים במטבע חוץ, כנגד פיקדונות הציבור במטבע חוץ. הוצאות בנק ישראל ללא זקיפת הפרשי שיערוך אלה הגיעו השנה ל-14.9 מיליארד ל"י, לעומת 4.6 מיליארד ל"י בלבד אשתקד להלן ניתוח הסעיפים העיקריים של הוצאות אלו.

הוצאות בנק ישראל כוללות בעיקר תשלומי ריבית על הפקדות נזילות החובה של הבנקים בבנק ישראל במטבע חוץ. הוצאות אלה הגיעו לכ-11.3 מיליארד ל"י, שהם כשלושה רבעים מסך הוצאות הבנק לשנת 1979. העלייה התלולה בסעיף זה השנה נובעת לא רק מהמשך הגידול המואץ ביתרה הממוצעת של פיקדונות אלה השנה, ומעליית שערי הריבית על הפיקדונות, במקביל לעלייתם בשוקי המטבע בעולם, אלא במדה רבה כיוון שהחל באפריל 1979 התחיל בנק ישראל לשלם את מלוא הריבית על פיקדונות הפיזיוויים, — זאת לאחר שעד לאותו מועד, שילם הבנק רק שליש מסכומי ריבית אלה, והממשלה השלימה את שני השלישים האחרים.

תשלומי הריבית על הפיקדונות בל"י של המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל הגיעו השנה לכ-1.3 מיליארד ל"י, לעומת 0.9 מיליארד ל"י אשתקד. גידול זה נובע מהעלאת שיעור הריבית על פיקדונות אלה, שכן ביתרתן הממוצעת חלה השנה ירידה קלה.

3. האשראי בהכוונת בנק ישראל⁶

מערכת האשראי המוכוון מופעלת באמצעות מחלקת האשראי בבנק ישראל, ומסתייעת בוועדות, שבהן משתתפים נציגי משרדי ממשלה שונים. אשראי זה ניתן בעיקר למימון ההון החוזר של מפעלים בענפי היצוא, וממומן באמצעות קרנות משותפות לבנק ישראל ולבנקים מסחריים. קרנות האשראי הוקמו בהתאם ליעדים ולצרכים השונים של המימון. נוסף על הבטחת זמינותו לצורכי המימון המועדפים במשק, גלום באשראי זה רכיב סובסידיה, באמצעות הריבית הנמוכה שמשלם הלקוח עליו. האשראי המוכוון, המיועד לענפי היצוא, ניתן, בחלקו האחד, במטבע ישראלי, בריבית של כ-26 אחוזים, ובחלקו האחר — במטבע חוץ (בקרן היהלומים — בריבית של כ-8 אחוזים, ובקרנות האחרות — בעיקר בריבית של כ-6 אחוזים). האשראי בקרנות להון חוזר ניתן במטבע ישראלי בריבית של כ-40 אחוזים, והוא מיועד בעיקר לענפי התעשייה והחקלאות (לבד מקרן מילווה המעסיקים, שהאשראי בה צמוד למדד המחירים); זאת בהשוואה לשיעורי ריבית השוק בשנת 1979: כ-30 אחוזים בדולרים (כולל תוספת ריבית של 12 אחוזים), וכ-100 אחוזים במטבע ישראלי.

שער הריבית הנמוך שמשלם הלקוח על האשראי המוכוון, הניתן לו בקרנות, מתאפשר, כיוון שבנק ישראל גובה ריבית נמוכה על חלקו במימון אשראי זה. (על פירוט הרכב מקורות מימון הקרנות, וכן שערי הריבית בהן — ראה לוח י"ט-5).

סך האשראי המוכוון במטבע ישראלי ובמטבע חוץ, בקרנות ליצוא ולהון חוזר, הסתכם בסוף שנת 1979 ב-78.8 מיליארד ל"י, לעומת 36.9 מיליארד ל"י בסוף שנת 1978, גידול של 42.0 מיליארד ל"י, שהם 114 אחוזים. בשנת 1979 נמשכה המגמה של גידול מהיר באשראי המוכוון למימון ענפי היצוא, לעומת צמצום האשראי למימון הפעילות המקומית במשק. רכיב האשראי המוכוון ליצוא במטבע חוץ ובמטבע ישראלי הסתכם בסוף שנת 1979 בכ-75.9 מיליארד ל"י — גידול של 122 אחוזים. בממוצע שנתי גדל אשראי זה ב-87 אחוזים. גידול זה משקף את פיתוחי הל"י ואת גידול נפח היצוא במונחי דולרים. לעומת זאת, ירד רכיב האשראי המוכוון לפעילות

⁶ נתוני האשראי המוכוון בסעיף זה שונים במקצת מאלה המופיעים בפרק ט"ו ברוח זה, היות ונתונים אלה מבוססים על דוחות הנזילות השכועיים, ליום רביעי האחרון בכל חודש (כפי שהוגשו למחלקת האשראי), ואילו הנתונים בפרק ט"ז מבוססים על דוחות חודשיים, ליום האחרון בחודש.

לוח י"ט-5

הרכב קרנות האשראי המוכוזן ותנאיהן, 1978 ו-1979
(ליום 31 בדצמבר, אחוזים)

מקורות הקרן, 1979				מקורות הקרן, 1978			
שיעור הריבית ללקוח, 1979	השתתפות בנק ישראל			שיעור הריבית ללקוח, 1978	השתתפות בנק ישראל		
	נכיון משנה או הלוואה	שחרור מגזילות	השתתפות הבנק המסחרי		נכיון משנה או הלוואה	שחרור מגזילות	השתתפות הבנק המסחרי
קרנות יצוא במטבע חוץ							
6.0	95.0	—	5.0	4.0	90.0	—	10.0
6.0	95.0	—	5.0	4.0	90.0	—	10.0
11.0	95.0	—	5.0	9.0	90.0	—	10.0
7.94	100.0	—	—	8.0	100.0	—	—
קרנות יצוא בל"י							
26.0	65.0	27.5	7.5	12.0	65.0	25.0	10.0
26.0	65.0	27.5	7.5	12.0	65.0	25.0	10.0
36.0	65.0	27.5	7.5	20.0	65.0	25.0	10.0
קרנות הון חוזר בל"י							
—	—	—	—	24.0	50.0	10.0	40.0
40.0	—	85.0	15.0	25.0	—	60.0	40.0
44.0	85.0	—	15.0	28.0	60.0	—	40.0
40.0	50.0	35.0	15.0	24.0	50.0	10.0	40.0
44.0	25.0	—	15.0	28.0	—	—	40.0
40.0	50.0	35.0	15.0	24.0	50.0	10.0	40.0
עפ"י תנאי המילוה	90.0	10.0	—	עפ"י תנאי המילוה	90.0	10.0	—
—	—	—	—	26.0	33.3	—	33.3
קרן מיוחדת למפעלי תובלה ²							

(1) מיקדון הממשלה — 60 אחוזים.

(2) מיקדון הממשלה — 33.3 אחוזים.
המקור: מחלקת האשראי, בנק ישראל.

מקומית בממוצע שנתי בכ־22 אחוזים, בעקבות המדיניות לצמצמו, על חשבון הגדלת האשראי ליצוא, והוא הסתכם בסוף השנה בכ־2.1 מיליארד ל"י.

א. קרנות היצוא

קרנות היצוא מממנות את תהליך היצוא בכל שלביו: מימון שלב הייצור — באמצעות קרן הייצור ליצוא (במטבע ישראלי); מימון רכיבי היבוא — באמצעות קרן היבוא לשם יצוא (במטבע חוץ); ומימון שלב המשלוחים — באמצעות קרן המשלוחים (במטבע חוץ). נוסף על קרנות אלה, פועלות שתי קרנות ענפיות: קרן יהלומים (במטבע חוץ), וקרן פרי הדר (במטבע ישראלי). כן פועלת קרן יצוא עקיף, המסייעת למפעלים המספקים מוצרים ליצואנים הישירים. מחוץ למסגרת הקרנות, קיימים הסדרים מיוחדים למתן אשראי ליצואנים בעסקות יצוא לזמן ארוך. יתרת האשראי המוכוון ליצוא, שהסתכמה בסוף 1979 בכ־75.9 מיליארד ל"י, כוללת 14.4 מיליארד ל"י באשראי במטבע ישראלי, ו־61.5 מיליארד ל"י (1,766 מיליון דולר) באשראי במטבע חוץ, מהן כ־30.0 מיליארד ל"י (800 מיליון דולר) בקרן היהלומים. בשנת 1979 נמשך הגידול המהיר באשראי המוכוון לסקטור היצוא. יתרת האשראי בקרנת היצוא בל"י ובמט"ח — ללא קרן היהלומים — גדלה במהלך 1979 בכ־137 אחוזים (103 אחוזים בממוצע שנתי). שיעור גידול זה מהיר מקצב התרחבות נפח היצוא במחירים שוטפים, והוא משקף גידול מהיר, של כ־160 אחוזים, באשראי מקרנות מטבע החוץ, לעומת עלייה של כ־98 אחוזים

לוח י"ט - 6

אשראי מוכוון ליצוא, 1978—1979

העלייה או הירידה (—) 1979 לעומת 1978		1979		1978	
ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי	סוף שנה
(אחוזים)		(מיליוני ל"י)		(מיליוני ל"י)	
1. במטבע ישראלי					
81.0	103.8	8,912	12,244	4,924	6,007
66.8	84.9	962	1,720	570	930
22.0	30.7	382	451	313	345
76.6	98.0	10,256	14,415	5,807	7,282
2. במטבע חוץ					
117.8	139.8	7,554	11,000	3,468	4,588
126.2	179.0	11,751	19,772	5,194	7,088
63.4	72.8	531	731	325	423
120.7	160.4	19,836	31,503	8,987	12,099
(52)	(42)	(781)	(905)	(514)	(636)
67.7	102.4	21,013	29,971	12,527	14,805
89.9	128.5	40,849	61,474	21,514	26,904
(30.6)	(24.8)	(1,608)	(1,766)	(1,231)	(1,415)
3. סך כל האשראי המוכוון ליצוא [(1) + (2)]					
87.1	122.0	51,105	75,889	27,321	34,186

המקור: דו"ח על נכסים נזילים של המוסדות הבנקאיים.

באשראי מהקרנות במטבע מקומי. במונחי דולרים, גדל האשראי מקרנות מטבע החוץ בכ-42 אחוזים, לעומת העלייה, במונחי דולרים שוטפים, של כ-30 אחוזים ביצוא הסחורות. גידול מהיר זה, שהתרחש ברובו בקרן המשלוחים ובקרן היבוא לשם יצוא, נובע בעיקרו מהגברת ניצול האשראי העומד לרשות היצואנים בקרנות אלה, כתוצאה מעליית רכיב הסובסידיה הגלום בהם: הריבית על האשראי בקרנות אלה הועלתה אמנם בכשני אחוזים, ואולם שערי הריבית בעולם עלו בשיעור רב יותר. להגברת הניצול מקרנות אלה תרמו, ללא ספק, גם ההגבלות ותוספת הריבית, בשיעור של 12 אחוזים, שהוטלו על האשראי החופשי במטבע חוץ בארץ.

שיעור הגידול באשראי המוכווין ליצוא במטבע ישראלי מבטא עלייה מהירה בקרן הייצור ליצוא (104 אחוזים במשך השנה, ר-81 אחוזים בממוצע שנתי). שיעור הגידול בקרן פרי הדר היה מתון יותר, והגיע במשך השנה ל-85 אחוזים, ואילו שיעור הגידול בקרן ליצוא עקיף היה נמוך ביותר השנה: כ-31 אחוזים. כתוצאה מהתפתחות זו, המשיך לעלות חלקו של האשראי מקרן הייצור ליצוא בסך האשראי המוכווין ליצוא במטבע ישראלי, והגיע בסוף השנה ליותר מ-85 אחוזים. העלייה באשראי מקרן היהלומים הסתכמה אף היא בשיעור מהיר למדי — 15 אחוזים, בממוצע שנתי, במונחי דולרים. עלייה מהירה זו בולטת לעומת הירידה שחלה השנה ביצוא וביבוא לשם יצוא של ענף זה; אולם הקרן משמשת גם למימון מלאי היהלומים בארץ, ללא קשר הדוק להתפתחות הנוכחית של יצוא היהלומים, וייתכן שעליית רכיב הסובסידיה הגלום בה תרמה אף היא להגברת ניצול האשראי באמצעותה.

לוח י"ט - 7

אשראי מוכווין לייצור מקומי, 1978 עד 1979

העלייה או הירידה (—) 1979 לעומת 1978						
1979		1978				
ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי	סוף שנה	
(אחוזים)		(מיליוני דולרים)		(מיליוני דולרים)		
—24.5	—11.4	1,724	1,383	2,282	1,899	1. קרנות הון חוזר
—23.3	4.9	473	453	617	432	קרן הון חוזר לתעשייה ומלאכה
—97.2	—	11	—	392	284	קרן הון חוזר לחקלאות
347.5	69.4	179	288	40	170	קרן סיוע ליישובים חקלאיים
72.1	47.1	482	425	280	289	קרן משקים מודרניים
—4.7	—17.1	82	68	86	82	קרן כללית
—15.4	15.2	209	250	247	217	קרן סיוע למפעלי תעשייה
—87.5	—	3	—	24	10	קרן מפעלי תובלה
—52.2	—52.0	285	199	596	415	קרן מלווה מעסיקים ¹
—49.1	—58.0	108	68	212	162	2. אשראי חירום
—58.2	—74.1	51	22	122	85	רכב משא
—36.7	—40.3	57	46	90	77	יבוא רכב וציוד
3. אשראי מחוץ						
41.0	238.4	227	494	161	146	למסגרת הקרנות
272.7	591.7	41	83	11	12	שחרורים מנזילות
24.0	206.7	186	411	150	134	נכיון משנה במטבע ישראלי
סך כל האשראי המוכווין						
—22.4	1.7	2,050	2,245	2,655	2,207	[(1) + (2) + (3)]

(1) ללא הפרשי הצמדה.
המקור: דו"ח על הנכסים הזולים של המוסדות הבנקאיים.

עם החשת קצב האינפלציה ועליית שערי ריבית בארץ ובעולם, נקט בנק ישראל בשנת 1979 מדיניות של העלאת שערי הריבית באשראי המוכוון. בהתאם לכך, הועלו שערי הריבית על יתרות האשראי המוכוון במטבע ישראלי במשך שנת 1979 מ-12 אחוזים ל-26 אחוזים. לקראת סוף שנת 1979, נקבעה שיטה, שלפיה תשתנה הריבית ללווה בקרנות היצוא במטבע ישראלי מדי פעם, ותעמוד על רמה של 40 אחוזים משיעור הריבית הבנקאית התעריפית בחשבון ח"ד. לפי שיטה זו, תהא הריבית ללווה בקרנות במטבע חוץ 60 אחוזים מהריבית הבינבנקאית על הדולר. שיטה זו הופעלה בקרן היהלומים בסוף 1979, ואילו בשאר הקרנות במטבע חוץ – באפריל 1980.

ב. קרנות הון חוזר לייצור מקומי

בשנת 1978 ירדה יתרת האשראי בקרנות ההון החוזר לייצור מקומי, בהתאם למדיניות הממשלה ובנק ישראל לצמצום האשראי המסובסד לפעילות מקומית במשק והפנייתו לענפי היצוא. עיקר הירידה חלה בקרן הון חוזר לחקלאות, בעוד שעלה האשראי בקרן משקים מודרכים וקרן סיוע ליושבים חקלאיים (שהוקמה בסוף 1978). ירידה תלולה חלה בקרנות לאשראי לזמן ארוך, שהוקמו לאחר מלחמת יום הכיפורים ליבוא רכב משא וציוד; קרנות אלה מצויות בתהליך חיסול. גם קרן מילווה מעסיקים הצטמצמה כדי מחצית. כנגד צמצום האשראי המוכוון לשימושים מקומיים, החל בנק ישראל בהפעלת ההסדר לרכישה מוקדמת של איגרות מילווה מעסיקים ממפעלי חקלאות ותעשייה, בתי מלון, קואופרטיבים לתחבורה ציבורית וקבלני בנייה, שהיו זכאים לאשראי מוכוון. הסדר זה נועד לשפר את מצב נזילות המפעלים באמצעות שחרור המילווה הצמודים הבלתי סחירים, שבידיהם, להגדלת ההון החוזר, תוך ביטול האשראי המסובסד לצורכי הייצור המקומי. סך המילווה הבלתי סחירים, שרכש בנק ישראל במסגרת זו במשך 1979, הסתכם בכ-1.5 מיליארד ל"י (ראה סעיף 1 ה' לעיל).

4. הפיקוח על מטבע החוץ

הפיקוח על מטבע החוץ הועבר ממוסד האוצר לבנק ישראל בחודש ספטמבר 1978, לאחר שהוכר, כי על הפיקוח על המטבע להתנהל במסגרת המדיניות המוניטרית תוך תיאום עם המדיניות הכלכלית של הממשלה. שינויים עקרוניים במדיניות הפיקוח ובהיתר הכללי מתואמים ונקבעים בשיתוף עם משרד האוצר.

הפיקוח על מטבע החוץ בבנק ישראל מופעל באמצעות שתי יחידות: היחידה הכלכלית ויחידת ההיתרים. היחידה הכלכלית עוסקת בעריכת שינויים בהיתר הכללי, קביעת הוראות נוהל לסוחרים המוסמכים, ניהול מערכת המידע, עריכת סקרים כלכליים ובדיקות בתחומי הטיפול של הפיקוח. יחידת ההיתרים עוסקת בדיון בבקשות ספציפיות, המצריכות מתן היתר מיוחד, ובתוכן השקעה בחברות בחוץ לארץ והקמת חברות אלה.

א. ההיתר הכללי

ההיתר הכללי הינו המסגרת החוקית להגדרת הפעולות, המותרות לתושבי ישראל במטבע חוץ ועם תושבי חוץ. בשנת 1979 חלו שינויים בהיתר זה, בהתאם להתפתחויות הכלכליות והמוניטריות במהלך השנה, והם:

1. במסגרת המדיניות המוניטרית של בנק ישראל לצמצום הגידול באשראי במטבע חוץ, הוטלה חובת הפקדה על האשראי הישיר מחוץ לארץ. פעולה זו גרמה בתחילת השנה לייקור האשראי במטבע חוץ בכ-3 אחוזים, והחל מחודש אפריל – עלה שיעור הייקור לכ-12 אחוזים, כתוצאה מהחלת הוראות חדשות ומחמירות יותר. (ניתוח מפורט – ראה פרק ט"ז).
2. הפיקודנות, שמקורם בכספים של מקבלי פיצויים מחוץ לארץ (פז"ק ותמ"מ), אוחדו לפיקודן אחד, הנקרא "פיקודן חושב פיצויים".

3. בהיתר לעסקות בזהב נעשתה הבחנה בין ארבעה סוגים של עסקות זהב: מטילי זהב לתעשייה, מטילי זהב להשקעה או תעודות המקנות זכות למטילי זהב, מטבעות זהב להשקעה, ומטבעות זהב לאספנות. השינוי בהיתר זה מתייחס לקנייה ולמכירה של מטילי זהב, או תעודות המקנות זכות למטילי זהב, ומטבעות זהב להשקעה בידי תושבי ישראל. נקבע שמותר לעשות זאת רק באמצעות הפקדה למשמרת אצל הסוחרים המוסמכים למטבע חוץ. לא חל שינוי בהיתר הקנייה, המכירה והחזקה של מטבעות זהב לאספנות בידי תושבי ישראל, וניתן לעסוק בכך ללא הגבלה.

4. עם ביטול הוראות קודמות של אגף מטבע-חוץ, נאסר על תושב חוץ להשקיע בתכניות חיסכון מאושרות ובקופות גמל בישראל.

5. על מנת לצמצם את מגמת השימוש בדולרים בעסקות בין תושבי הארץ, נאסר, החל בחודש פברואר 1980, לבצע העברות ישירות של מטבע חוץ מפיקדון תושב מקומי אחד למשנהו, למעט היתרים מיוחדים. במועד זה הוקטן גם סכום מטבע החוץ שתושב מקומי רשאי להחזיק ברשותו, משווה ערך של 3,000 דולר ל-500 דולר בלבד; את היתרה ניתן להחזיק בהמחאות נוסעים ובהמחאות בנקאיות.

ב. השקעות בחוץ לארץ במסגרת היתרים מיוחדים

היתר הפיקוח על המטבע מתיר לתושבי ישראל להשקיע השקעות פיננסיות, כמו השקעות בניירות ערך זרים ובזהב באופן חופשי, אך קובע, כי ביצוע עסקות אלה ייעשה באמצעות סוחר מוסמך. השקעות אחרות בחוץ לארץ מחייבות היתר מיוחד מאת המפקח על מטבע חוץ; אלה הסתכמו בשנת 1979 בכ-57 מיליון דולרים, כ-48 מיליון דולר מתוכם הן השקעות בחו"ל של בנקים ישראלים בהקמת חברות-בנות, ובהשקעה בחברות קיימות. יתרת ההשקעות הישירות הן ברוכנן של חברות, שההיתר להן אושר לצורכי קידום היצוא הישראלי.

5. ניהול מילווה המדינה

א. הנפקה ופדיון של ניירות הערך מרצון של המדינה

בשנת 1979 הנפיק בנק ישראל, לציבור ולמשקיעים מוסדיים, איגרות חוב צמודות של המדינה בסכום של כ-22.9 מיליארד ל"י, לעומת כ-13.7 מיליארד ל"י אשתקד.⁷ עלייה זו מהווה ירידה קלה, במונחים ריאליים לעומת אשתקד, אך היא מוסכרת בכך, שהרמה הריאלית של הפדיונות היתה גדולה ב-1978 במדה ניכרת, וחלקה הושקע מחדש באיגרות חוב, שהונפקו באותה שנה. גיוס ההון נטו, באמצעות איגרות החוב מרצון שהנפיק בנק ישראל, דהיינו — מכירות ברוטו בניכוי פדיונות בערך שוק ותשלומי ריבית, גדל מאוד השנה, והגיע לכ-10.9 מיליארד ל"י, לעומת כ-1.3 מיליארד ל"י ב-1978, וגיוס הון שלילי בשנים 7-1976. הגידול הניכר משקף את הביקוש המוגבר של הציבור לאיגרות חוב בשמונת החודשים הראשונים של השנה. לכך תרם שיפור תנאי איגרות החוב ותכניות החיסכון וגיוונן, וכן העלייה המהירה, יחסית, של המחירים. פעולות בנק ישראל בשוק המשני לוויסות ולייצוב יחסי של השערים תרמו אף הן לקידום ההנפקה של איגרות החוב במקור. בחודשים האחרונים של השנה התרחשה ירידה תלולה בהנפקת איגרות החוב לציבור ולכיסוי תכניות החסכון, עקב חששות מפגיעה אפשרית באיגרות החוב הצמודות בהתחלף שר האוצר, וחלק מיתרת האיגרות, המוחזקות בידי הציבור, נמכר כבהילות, תוך ירידה תלולה

⁷ הנתונים המופיעים בסעיף זה משקפים את פעולות מינהל מילווה המדינה בבנק ישראל, אך אינם כוללים גם סכומים, שהנפיקו המוסדות הפיננסיים האחרים. אלה הסתכמו בכ-27.7 מיליארד ל"י ב-1979, לעומת 19.4 מיליארד ל"י ב-1978.

בשעריהן. בתקופה זו עלה סכום הפדיונות בהרבה על סכום ההנפקות של איגרות חוב חדשות, כלומר, מרבית סכומי הפדיונות של איגרות החוב לא הושקעו מחדש, אלא הופנו לאפיקי חיסכון אחרים, ובעיקר להתזקת מטבע חוץ, או לצריכה.

כשני שלישים מהנפקת מילוות המדינה ב-1979 נרכשו ישירות בידי הציבור הרחב, לעומת כ-77 אחוזים בשנת 1978: עיקרן — באיגרות צמודות למדד ב-80 אחוזים, נושאות ריבית של 7 אחוזים. הנפקתן של אלה הסתכמה בכ-14.5 מיליארד ל"י, ואילו הנפקת איגרות חוב עם ברירת הצמדה, הנושאות ריבית בשיעור 5%, הסתכמה רק ב-0.6 מיליארד ל"י. לנוכח הרמה הנמוכה של הנפקת איגרות החוב עם ברירת הצמדה, הנובעת בעיקר מהריבית הנמוכה עליהן, הקפיא בנק ישראל את הנפקתן החל בדצמבר 1979.

בחודש יוני 1979 אישרה הכנסת את "חוק מילוות המדינה, תשל"ט-1979", שהחליף את "חוק מילוות פיתוח, תש"ך-1960".

השינויים העיקריים בחוק החדש הינם:

א. החוק מאפשר להנפיק איגרות חוב לציבור במחירים משתנים. בתקנות נקבע שמחיר איגרות החוב לציבור לא יעלה על 106 אחוזים ולא יירד מתחת ל-96 אחוזים משווין הנקוב.

ב. ההרשאה להנפיק מילוות במסגרת החוק מסתכמת ב-50 מיליארד ל"י. שר האוצר, באישור ועדת הכספים, רשאי להגדיל את סכום המילווה עד 60 מיליארד ל"י.

ג. החוק החדש מאפשר להנפיק איגרות חוב במכרז. עד כה לא ביקש משרד האוצר להוציא תקנות להנפקה במכרז.

לאחר קבלת החוק, הנפיק בנק ישראל איגרות חוב "7% ריבית, צמוד 80%", במחירים גבוהים מ-100 אחוזים מהשווי הנקוב, בחודשים יולי ואוגוסט וספטמבר. בחודשי השפל שבאו לאחר מכן, הונפקו שוב איגרות החוב ב-100 אחוזים משווין הנקוב.

הבנקים רכשו השנה מילוות מדינה לכיסוי תכניות החיסכון בסכום גבוה יותר מאשתקד, בשל החובה לרכוש בשיעור מסוים מהצבירה איגרות חוב סחירות המונפקות גם לציבור. במסגרת זו, רכשו הבנקים מהמקור כ-0.25 מיליארד ל"י איגרות חוב מסוג "ברירה כפולה" (לכיסוי 20 עד 40 אחוזים מהצבירה בתכנית "ברירה דולרית"), וכ-2.6 מיליארד ל"י איגרות חוב מסוג 7% צמודות ב-80 אחוזים למדד (לכיסוי 13 עד 23 אחוזים מהצבירה בתכנית "עד 120"); כמו כן רכשו הבנקים כ-1.1 מיליארד ל"י נוספות מאיגרות החוב המיוחדות (בלתי סחירות).

לבד מרכישות הבנקים לכיסוי תוכניות החיסכון, רכשו השנה המוסדות הכספיים מילוות מדינה מבנק ישראל בסכום של 3.8 מיליארד ל"י, מהם כ-1.7 מיליארד ל"י כנגד הפקדות חברות ביטוח, וכ-2.1 מיליארד ל"י — לקופות הגמל וקרנות ההשתלמות.

פדיון מילוות המדינה מרצון ירד בשנת 1979 במדה ניכרת, לכ-1.0 מיליארד ל"י ערך נקוב, שהן כ-11.9 מיליארד ל"י בערך הפדיון⁸, לעומת 1.6 מיליארד ל"י ערך נקוב, שהן 11.5 מיליארד ל"י בערך פדיון במחירים שוטפים (20.5 מיליארד ל"י במחירי 1979) בשנת 1978. — שהיתה שנת שיא בהקף האיגרות שהגיעו לפדיון.

בחודש מארס 1979 החליטו בנק ישראל ומשרד האוצר להפסיק את הנפקתו של מילווה קצר מועד, לאחר תקופה ארוכה של קיפאון והעדר ביקוש למילווה, שכן כספים לטווח קצר זרמו בעיקר למטבע חוץ, לאיגרות חוב ולתעודות פיקדון סחירות (תפ"ס) בבנקים המסחריים.⁹

⁸ ההפרש משקף הפרשי הצמדה, ריבית, והצמדה על הריבית שנצטברה.

⁹ הריבית על המילווה קצר המועד בעת הפסקת הנפקתו הגיעה ל-22 אחוזים כרוטו בלבד, שיעור הנמוך בהרבה בהשוואה לקצב האינפלציה או לשיעור הפיחות במשק; (על ריבית זו במלואה היה מוטל מס הכנסה בשיעור מוגבל, דהיינו 35 אחוזים).

לוח י"ט - 8

הנפקת מילואות פנים ממשלתיים ופריונם (כולל מילואות חובה) 1978 ו-1979¹
(מיליוני ל"י)

1979				1978				הריבית על-המילווה	(אחוזים)	א. מילווות לזמן בינוני וארוך
הנפקה נטו (1) — (2) — (3) = (4)	ריבית והפרשי הצמדה (3)	פדיון קרן (2)	הנפקה ברוטו (1)	הנפקה נטו (1) — (2) — (3) = (4)	ריבית והפרשי הצמדה (3)	פדיון קרן (2)	הנפקה ברוטו (1)			
1. לציבור ותכניות חיסכון										
16,105	1,028	—	17,135	8,279	23	—	8,302	4.0, 6.0, 7.0	ל־10 שנים, 80% הצמדה למדד	
—160	160	—	—	—51	91	—	—	4.0	ל־10 שנים, 90% הצמדה למדד	
—493	493	1	—	—294	294	—	—	4.0	ל־10 שנים, הצמדה מלאה למדד	
670	176	—	846	2,349	—	—	2,349	5.0	ל־10 שנים, ברירה כפולה צמודה	
—6	6	—	—	49	—	—	49	5.5	ל־6 שנים, הצמדה מלאה לדולר	
—4	4	—	—	—5	5	—	—	6.0	ל־8 שנים, 70% הצמדה לדולר	
—4,727	4,093	634	—	—9,383	7,942	1,441	—	4.84	ל־5 שנים, "ברירה"	
—3,239	2,979	260	—	—276	276	—	—	3.25, 6.5	ל־7 שנים, הצמדה מלאה למדד	
—437	407	30	—	—282	252	30	—	4.0	מילווה קליטה	
—20	11	9	—	—30	34	2	6	—	אחרים ²	
7,688	9,349	933	17,979	794	9,874	1,555	12,223	—	סך כל מילווות המדינה	

2. לתכניות חיסכון

ל-6 שנים, "ברירה צמודה"

לתכניות חיסכון

ל-6 שנים, "ברירה דולרית"

לתכניות חיסכון

3. למוסדות כספיים

ל-17, 20 שנים, למוסדות הגמל

והפנסיה

מילוה חברות ביטוח

מילוה ביטחון בנקאי 7½%

ב. מילוה קצר מועד ³

א. מילוה חובה (פדיונות בלבד) ⁴

מילוה בטחון 73—1970

מילוה חיסכון 72—1970

מילוה מלחמה 74—1973 ⁵

מילוה תוספת יוקר

סך כל מילוה החובה

(1) הנתונים המובאים בלוח זה משקפים את פעילות מימל מילוה המדינה, אך אינם כוללים את שאר הנתונים. המופיעים בניתוח הכלכלי של שוק איגרות החוב, בפרק י"ח.

(2) נכללו מילוה על פי חוק נכסי נפקדים, מילוה לא צמודים ואחרים.

(3) נכללו הנפקות ופדיונות לבנק ישראל.

(4) נכללו תשלומים על פי חוק רכיבת פיצויים כמילוה חובה.

(5) נכללו תשלומים על חשבון מילוה מלחמה מרצון.

1,020	—	—	1,020	186	—	—	186	4.25
55	—	—	55	32	—	—	32	5.0
1,658	430	16	2,104	169	212	9	390	5.0 6.5
954	768	18	1,740	438	448	23	909	8.2, 5.8, 6.2
—435	401	34	—	—347	297	50	—	7.5
—106	30	281	205	—126	54	572	500	
—564	503	61	—	—229	199	30	—	
—2,668	2,270	398	—	—2,211	1,754	457	—	
—491	430	61	—	—165	111	54	—	
—3	2	1	—	—2	1	1	—	
—3,726	3,205	521	—	—2,607	2,065	542	—	

ב. הפצה ופדיון של מילוות חובה

הפצת תעודות מילוות החובה (חיסכון, ביטחון, מלחמה ומילווה תוספת יוקר) הסתכמה במשך שנת 1979 ב-845 מיליון ל"י, לפי ערך נקוב, לעומת 837 מיליון ל"י במשך שנת 1978. פעולת ההפצה כוללת הנפקה ומשלוח של תעודות מילווה למוטבים, באמצעות הדואר או המוסדות הבנקאיים. השנה נמשכה מסירתן של תעודות מילוות ביטחון לשנים 1970-1973, מילוות חיסכון לשנים 1970-1975, מילוות מלחמה לשנים 1973-1975, והושלמה הפצת מילווה תוספת יוקר. במשך 1979 נשלחו כ-430 אלף תעודות, לעומת 730 אלף בשנת 1978.

בנק ישראל המשיך במאמציו לאתר מוטבים, אשר תעודותיהם הוחזרו בשנים קודמות. עיקר המאמץ הוקדש השנה למילוות שנת 1974, ובמסגרת זו נשלחו שנית, במשך 1979, 172 אלף תעודות. לנוחיות הציבור, מפעיל בנק ישראל מערכת מסופי מחשב יעילה, המאפשרת לכל אזרח או חברה לקבל מיד את פרטי המצבה הכוללת של מילוות החובה שלהם.

בחדש אוגוסט 1979 הוחל בפדיון קבוצת השליש האחרון של מילווה חיסכון 1973, השליש השני של תעודות א' ממילווה חיסכון 1974, והשליש הראשון של תעודות א' ממילווה חיסכון 1975. סך כל הפדיונות השנה ממילוות חיסכון לשנים 1970-1975 הסתכם ב-398 מיליון ל"י ערך נקוב, שהן 2,622 מיליון ל"י ערך פדיון (כולל ריבית והצמדה מצטברים), לעומת 457 מיליון ל"י, ו-2,195 מיליון ל"י, בהתאמה, ב-1978; דהיינו, חלה ירידה מסוימת של הפדיונות במונחי ערך נקוב, המתבטאת בירידה ניכרת בערכי הפדיונות במונחים ריאליים. בחדש ספטמבר 1979 עמד לפירעון תלוש הריבית הראשון של מילווה מלחמה מרצון 1973, ומילווה מלחמה 1973. עד לסוף השנה שולמו תמורתם סך 148 מיליון ל"י.

לפי חוקי מילוות ביטחון ומלחמה, מתאפשר פדיון מוקדם לקשישים או ליורשים עקב פטירת הבעלים הרשום על התעודות. כדי להתאים את חישוב תוספת ההצמדה, בשל האצת קצב עליית המחירים כמשק, שונו תקנות המילוות לפדיון מוקדם, והחל במחצית 1979 שולמה תוספת הצמדה עד למדר החדש האחרון שלפני מועד הפדיון. בשנת 1979 הסתכמו הפדיונות המוקדמים ב-108 מיליון ל"י, לפי ערך נקוב, שהן 855 מיליון ל"י ערך פדיון, לעומת 65 מיליון ל"י ו-323 מיליון ל"י, בהתאמה, ב-1978.

בשל האצת האינפלציה, שונו גם שיעורי הריבית על איחור בפדיון מילוות החובה: באפריל 1979 מ-22 אחוזים ל-28 אחוזים, ובאוקטובר 1979 הועלה שיעור הריבית שוב ל-40 אחוזים. סך כל תשלומי הריבית ששולמו על איחור בפדיון מילוות חובה, כולל מילוות קליטה, היה בשנת 1979 64 מיליון ל"י, לעומת 16 מיליון ב-1978.

במסגרת ההסדר להכיש מוקדמת של איגרות חוב בלתי סחירות ממעסיקים, כנגד צמצום האשראי המסובסד לשימושים מקומיים, רכש בנק ישראל בשנת 1979 איגרות חוב בערך נקוב של 536 מיליון ל"י, שהן כ-1.8 מיליארד ל"י בערך מתואם ליום הרכישה. סכומים אלה כוללים רכישות של 524 מיליון ל"י ערך נקוב כנגד הלוואות מקרנות הון חוזר (1.7 מיליארד ל"י בערך מתואם), ו-12 מיליון ל"י ערך נקוב כנגד המרת הלוואות פיתוח (81 מיליון ל"י בערך מתואם).

ג. פעולות בנק ישראל בשוק הפתוח (בבורסה)

בנק ישראל פועל בשוק איגרות החוב לייצוב המסחר באיגרות החוב של המדינה, כדי לעודד את חסכון הציבור באמצעות הנפקת איגרות החוב, וזאת בהתחשב במצב הכלכלי והמוניטרי של המשק. בשנת 1979 גדלה פעילות בנק ישראל בבורסה כתוצאה מהגברה ניכרת של פעילותו בחודשים ינואר-פברואר, ואוקטובר-נובמבר; בשאר חודשי השנה לא התערב בנק ישראל באופן משמעותי במסחר בבורסה.

בתקופה הראשונה, ינואר-פברואר, מכר בנק ישראל נטו לציבור איגרות חוב בבורסה בסך של כ-0.4 מיליארד ל"י. מכירה זו התאפשרה לאחר שביקוש הציבור לאיגרות החוב בשוק המשני

פעולות בנק ישראל בשוק הפתוח (בבורסה), 1978 ו-1979

היקף עסקות הבנק כאחוז בסך המחזור בבורסה	עסקות הבנק בבורסה (רכישות ומכירות)	עודף רכישות (מכירות—) נטו בבורסה							
		סך הכול	צמודי דולר	ברירה כפולה	צמודי מדד				
					אחרים	100%	90%	80%	
(אחוזים)		(מיליוני ל"י)							
12	1,793	97	4	104	—23	—219	113	118	1978
16	6,104	1,605	—1	—97	—29	—229	40	1,921	1979
25	611	—145	—	6	—9	—85	—1	—56	ינואר
20	394	—270	—	—9	—5	—99	—17	—140	פברואר
5	75	—22	—	—2	—	—6	—3	—11	מארס
3	28	6	—	—1	—	—2	—1	10	אפריל
1	20	—	—	—1	—1	—2	—	—	מאי
1	23	—	—	2	1	—1	—	—2	יוני
2	44	—29	—	—4	—4	—10	—2	—9	יולי
2	36	—3	—	—1	—1	—1	—	—	אוגוסט
1	25	4	—	—1	—1	6	1	—1	ספטמבר
14	637	610	—	16	—1	76	20	499	אוקטובר
31	2,407	1,475	—	—26	—10	—51	21	1,541	נובמבר
22	1,804	—17	—1	—76	2	—54	22	90	דצמבר

העלה את מחיריהן מעבר לערכן המתואם ביחס לאיגרות החוב המונפקות במקור, בתקופה זו הגיע חלקו של הבנק במחזור העסקות בבורסה ל-25-20 אחוזים.

בחודשים אוקטובר-נובמבר נוצרו עודפי מכירה ניכרים של הציבור הרחב, בשל חששות מפגיעה אפשרית באיגרות החוב הצמודות עם כניסת שר האוצר החדש לתפקידו. בתקופה זו מכר הציבור כבהילות חלק מיתרת איגרות החוב הצמודות שבידיו, תוך כדי ירידה תלולה במחיריהן, ללא כל יחס לערכן המתואם. כדי להחזיר את אמון הציבור בסוג חיסכון זה, פעל בנק ישראל למיתון ולייצוב הירידות התלולות בשערי איגרות החוב. יש לציין, שחלק ניכר מכספי המכירה של איגרות החוב זרם לרכישות מטבע חוץ בידי הציבור, והדבר הביא אף לירידת יתרות מטבע החוץ של המדינה באותה תקופה. רכישות בנק ישראל בחודשים אלה הסתכמו נטו בכ-2 מיליארד ל"י; עיקר הסכום נרכש במחירים נמוכים בהרבה מערכן המתואם של איגרות החוב. חלקו של הבנק במחזור העסקות הגיע בחודש נובמבר לשיא של 31 אחוזים. פעילות הבנק למיתון ירידות השערים בבורסה, והצהרות שר האוצר ונגיד בנק ישראל שאין כוונה לפגוע בתנאי איגרות החוב, הביאו לרגיעה בשוק ולהפסקת המכירה המבוהלת. כהתאם לכך, הפסיק בנק ישראל את רכישותיו נטו בבורסה החל מחודש דצמבר 1979. בשאר חודשי השנה, ממארס ועד אוקטובר, היתה מעורבותו של בנק ישראל נמוכה ביותר.

ד. מילווה חוץ בניהול בנק ישראל

בנק ישראל מטפל בהמרה (פדיון תמורת ל"י) של מילווה עצמאות ופיתוח של מדינת ישראל ("ה'בונדס"). מילווה אלו, המונפקים בחוץ לארץ, ניתנים להמרה (באמצעות פדיון מוקדם) לפדיון בישראל בידי מוסדות, משקיעים, תיירים, עולים ותושבים חוזרים, כתנאים שנקבעו בהוראות

הפיקוח על מטבע חוץ בבנק ישראל, ובתקנות המילווה. היקף ההמרות של מילווה החוץ בישראל עלה בשנת 1979 ב-12 אחוזים, והגיע לכ-147 מיליון דולר (134 מיליון דולר קרן, ו-13 מיליון דולר ריבית). לעומת כ-132 מיליון דולר אשחקד. הקף ההמרות לפי שיערים שוטפים בל"י הגיע ל-3,755 מיליון ל"י. משקל ההמרות בישראל מתוך סך הפדיונות של מילווה החוץ ירד ב-1979 לכ-46 אחוזים, לעומת כ-52 אחוזים ב-1978.

התפלגות ההמרות לפי מוטבים מצביעה על המשך של מגמת גידול בהמרות של מילווה חוץ בידי תיירים שהמירו ב-1979 כ-34 אחוזים מסך ההמרות (50 מיליון דולר) לעומת כ-27 אחוזים (33 מיליון דולר) ב-1978. ירידה חלה בחלקם של המוסדות בסך ההמרות, כ-48 אחוזים (71 מיליון דולר) ב-1979 לעומת כ-57 אחוזים (69 מיליון דולר) ב-1978. בחלקם של עולים, תושבים חוזרים, ומשקיעים, לא חלו שינויים מהותיים ב-1979 בהשוואה ל-1978.

6. הנפקת שטרי כסף, מעות ומטבעות

א. הנפקת שטרי כסף ומעות

בשנת 1979 ירדה כמות המעות שהונפקו לכדי מחצית מזו של השנה הקודמת, בשל שני גורמים עיקריים: האחד — החשת קצב עליית המחירים, שהביאה לצמצום השימוש במעות, עם "עיוגול" המחירים, והאחר — הרחבת השימוש במטבע בן 5 ל"י (שהוכנס למחזור בסוף 1978), על חשבון ירידת השימוש במטבע בן 1 ל"י.

ב. הנפקת מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים

בשנת 1979 הנפיק בנק ישראל מטבע זיכרון ליום העצמאות תשל"ט, שנושא "אם הבנים". המטבע הונפק בשתי מהדורות: כסף רגיל — בעל היקף חלק; וכסף קשוט — בעל היקף מחורץ. ותרכובתו 500 אלפיות כסף ו-500 אלפיות נחושת. בשולי המטבעות הרגילים והקשטים מופיעה כותרת "ל"א למדינת ישראל" בכתב עברי עתיק.

לקראת חנוכה תש"ם הונפק מטבע מיוחד, שנושא — חנוכה ממצרים מן המאה ה"ט, המטבע הונפק בשתי מהדורות: רגיל — בעל היקף חלק, וקשוט — בעל היקף מחורץ. ותרכובתו 500 אלפיות כסף ו-500 אלפיות נחושת.

לוח י"ט - 10

מטבעות שהוטבעו עם תחמת תשל"ט

העריך	בארץ	בחוץ לארץ	סך הכול
1 אג'	4,048,763		4,048,763
5 אג'	12,835,709		12,835,709
10 אג'	22,201,469		22,001,469
25 אג'	10,842,147		10,842,147
1 ל"י	21,403,170		21,403,170
1 ל"י	10,615,464	24,200,000	34,815,464
5 ל"י	5,638,428	32,000,000	37,638,428
סך הכול	87,585,150	56,200,000	143,785,150

כבעבר, הונפקה גם השנה סדרת מעות מיוחדת, הוזה לסדרת המעות הרגילה במחזור, הנישאת את התאריך תשל"ט, בתוספת הטבעת סימן היכר של מגן דוד זעיר. הסדרה כוללת את שבעת העריכים 1, 5, 10, 25 אג', $\frac{1}{2}$ ל"י, 1 ל"י ו-5 ל"י, והיא הונפקה בכמות של 31,700 יחידות לכל עריך.

לוח י"ט - 11

מטבעות זיכרון שהנפיק בנק ישראל בתשל"ט—תש"ם

ה מ ט ב ע	ערך נקוב (בל"י)	משקל (בגורמים)	קוטר במ"מ	כמות ההנפקה		
				רגיל	קשוט	סה"כ
יום העצמאות תשל"ט	50	20	34	24,200	16,200	40,400
חנוכה תש"ם	100	20	34	33,000	20,000	53,000

ג. מטבע השקל

ב-24 בפברואר 1980 הונהג בישראל מטבע השקל. לאחר תכנון והכנות שנמשכו מאז סוף שנת 1977 והתרכזו ב-1979. השקל שווה לעשר לירות ישראליות, והוא מחולק ל-100 אגורות חדשות; כל אגורה חדשה שווה לעשר אגורות ישנות. בו ביום בוטלו, כהילך חוקי, המעות בנות 1 אג', 5 אג' ו-25 אג', והן ניתנות להחלפה באמצעות מערכת הבנקאות. השטרות מסדרת השקל זהים בצורתם, בצבעם ובגודלם לשטרות הל"י מסדרה ד' ואילו השינויים הגלויים שבהם הם אלה: העריך הופחת לעשירית; חתימת הנגיד על השטר — מר ארנון גפני; ושנת ההנפקה — התשל"ח-1978. מסדרה זו הונפקו שטרות בעריכים שקל אחד, 5 שקלים, 10 שקלים ו-50 שקל. שטר בן 100 שקל, הנושא דיוקנו של זאב ז'בוטינסקי, יונפק בסתיו 1980. לעומת זאת, שונו המעות, בצורתן, בהרכבן, במשקלן ובקוטרן; רק הנישא, שהופיע על סדרת הל"י, מופיע גם בסדרה החדשה. להלן פירוט סדרת המעות החדשה:

המעה החדשה	קוטר	משקל	מתכת	השוליים	המעה הקודמת
1 אגורה חדשה	15 מ"מ	0.6 גרם	אלומיניום	חלקים	10 אגורות
5 אגורות חדשות	18.5 מ"מ	0.9 גרם	אלומיניום	מחורצים	$\frac{1}{2}$ ל"י
10 אגורות חדשות	16 מ"מ	2.1 גרם	ברונזה	מחורצים	1 ל"י
$\frac{1}{2}$ שקל	20 מ"מ	3.0 גרם	נחושת-ניקל	מחורצים	5 ל"י

השקל והל"י ימשיכו לשמש יחד במחזור כהילך חוקי לתקופת מעבר, עד שתודיע הממשלה על ביטול הל"י.

ד. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

ועדה זו עוסקת בתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון, שמנפיק בנק ישראל. היא ממליצה בפני הנגיד על ההצעות לעיצוב מטבעות, הנראות לה מבין ההצעות שמגישים האמנים, המשתתפים במכרזי הבנק ורשימת חברי הוועדה מופיעה בסוף הפרק).

7. הפיקוח על המוסדות הבנקאיים והכספיים

א. המוסדות שבפיקוח ובמעקב

מספר המוסדות הבנקאיים והכספיים שבפיקוח לא השתנה ב-1979. מספר הבנקים המסחריים גדל באחד, בעקבות הפיכתה של "קופת עליה", אגודה שיתופית לאשראי, לבנק מסחרי, והשתלבותה בקבוצת הבנקים של כל"ל. בכך נמשכה המגמה, שאיפיינה את השנים האחרונות, של מיזוג אגודות שיתופיות לאשראי בקבוצות הבנקים הגדולים, ובסוף 1979 פעלו רק שתי אגודות שיתופיות לאשראי.

בסוף שנת 1979 פעלו בישראל 1,020 סניפים של בנקים מסחריים ואגודות שיתופיות לאשראי (לרבות משרדים ראשיים), ועוד 23 דלפקים לשירות בנקאי. במשך השנה נפתחו בישראל 21 סניפים רגילים חדשים, 3 סניפים לפעולה מוגבלת ודלפק אחד. מספר הסניפים ביהודה, שומרון ורצועת עזה ורמת הגולן גדל השנה ב-3, והסתכם ב-31 סניפים.

מגמת התרחבותה של מערכת השלוחות הישראלית בחו"ל נמשכה השנה, ואופיינה בעיקר ברכישת סניפים בחוץ לארץ, בידי חברות-בנות של הבנקים הישראליים בחוץ לארץ. נוסף על תוספת של שתי חברות-בנות בנקאיות, ופתיחת שלושה סניפים חדשים וסוכנות אחת של הבנקים הישראליים, נרכשו מספר סניפים בידי חברת-בת בנקאית.

ב. הביקורת בבנקים המסחריים (ביקורת לפי נושאים)

נוסף על עבודת הביקורת השוטפת המבוצעת בידי צוותים, בחלוקה לפי נושאים המקיפים את תחומי הפעילות הבנקאיים השונים, טיפלו דיווחי הביקורת השונים במספר נושאים עיקריים; המרכזי שבהם קשור בפעולות מטבע חוץ, בעקבות חזיוק מגמת העלייה במשקל סעיפי מט"ח בפעילות הציבור עם מערכת הבנקאות. במסגרת זו טופלו הסעיפים העיקריים הבאים: האשראי במט"ח לתושבי ישראל מהבנקאות המקומית ומשלוחותיה בחו"ל; פיקדונות הציבור במט"ח, ומתן ערבויות כל"ל להבטחת אשראי במטבע חוץ. נושאי ביקורת אחרים היו בדיקת נוהגי ימי הערך בסוגי הפעילות הבנקאיות השונות, בדיקת המסחר בתעודות פיקדון סחירות (תפ"ס), בדיקת ובחינת הסוגים השונים של ההשקעה באיגרות חוב לכיסוי תכניות החיסכון הבנקאיות, ובדיקת פעולות הרויטות בניירות הערך של הבנקים.

לוח י"ט - 12

המוסדות הבנקאיים והכספיים בפיקוח בנק ישראל

1977. עד 31 בדצמבר

1979	1978	1977	
26	25	21	בנקים מסחריים ¹
2	3	5	אגודות שיתופיות לאשראי
16	16	16	בנקים למשכנתאות ¹
9	9	10	בנקים להשקעות ²
10	10	12	מוסדות כספיים
63	63	64	סך הכול.

(1) אינו כולל 4 בנקים בלתי פעילים ואינו כולל את בנק החקלאות, המוגדר כבנק מסחרי, אך עיקר פעילותו כבנק להשקעות; כולל את בנק הספנות המוגדר כבנק להשקעות, שעיקר פעילותו כמוסד בנקאי רגיל.

(2) כולל בנק החקלאות, ואינו כולל בנק הספנות.

ג. הביקורת במוסדות תיעודיים (בנקים להשקעות ובנקים למשכנתאות)

לאור המדיניות המוניטרית המרסנת, שהופעלה במהלך השנה, ובעקבות הגבלות הנפח השונות על האשראי שמעניקים הבנקים המסחרים, הוגבר בשנת 1979 הפיקוח על המוסדות הייעודיים, כדי לוודא שפעילותם אינה חורגת מייעודם. עבודת הביקורת התרכזת השנה בבדיקת נושאים הקשורים לרווחיות המוסדות, פיקדונות מאושרים למתן הלוואות, וסדרי ניהול הספרים והביקורת הפנימית. ביחידת הבנקים להשקעות הוכנו שני נוהלי דיווח חדשים על הכנסות והוצאות, ועל מקורות ושימושים; ביחידת הבנקים למשכנתאות נקבעו נוהלי דיווח חדשים לדו"ח החודשי והרבעוני על נכסים והתחייבויות, המותאמים לעקרונות הדיווח במאזן השנתי. כמו כן הונהג דיווח שנתי חדש על יתרות צמודות למדד לפי תקופת הפירעון.

ד. השילוב המוסדי – ניתוח לפי מוסדות בנקאיים

בשנת 1979 הושם הדגש בעיקר על שיפור המעקב השוטף אחר ההתפתחות התקופתית של כל אחד מהבנקים המסחריים ונערכו אימדי רוחיות ריאליים לבנקים העיקריים. שופרה מערכת המידע המתקבל על שלוחות חו"ל; נדרשו פירוטים נוספים, כגון פיקדונות בינבנקאיים ופיקדונות הציבור לפי גודל, ונעשה ניתוח של קשריהן עם הקונצרן בישראל. בעקבות תיקון 13 לפקודת הבנקאות, מיום 28.2.1979, לפיו נדרש היתר לרוכש, ודווח למחזיק ביותר מ-10 אחוזים מסוג מסוים של אמצעי שליטה בבנק, נתקבלו לראשונה דיווחים על בסיס תיקון זה, ונערך מיפוי של השליטה בבנקים.

ה. המחקר

נוסף על הכנת הסקירה השנתית על מערכת הבנקאות, תזכירים בנושאי בנקאות, סקירות שוטפות וניירות עמדה, בנושאים שהעסיקו את הנהלת הפיקוח, עסקו עובדי היחידה במחקרים אלה:

1. הלימות ההון במערכת הבנקאות הישראלית;
 2. הגורמים המשפיעים על שינויים בריכוזיות פיקדונות הציבור במטבע ישראלי במערכת הבנקאות הישראלית;
 3. ניתוח אמפירי של היחס שבין שערים עתידיים לבין שערי המטבע בפועל בעת המימוש, במטבעות נבחרים;
 4. עלות גירעונות הנזילות למערכת הבנקאות, ולבנק היחיד;
 5. התאמת דו"חות כספיים לאינפלציה בבנקים המסחריים הגדולים והבינוניים בישראל;
 6. מהימנות הדיווח על נתונים מאזניים נבחרים, המתקבלים טלפונית מששת הבנקים הגדולים;
 7. התחליפיות בין אשראי בנקאי לאשראי ללקוחות מפירמות;
 8. אפקטיביות הקפאות האשראי, בדיקה הסטורית של ההקפאות שהוטלו.
- פרסומים: (1) "סוגיות בבנקאות", מס' 2 – מאמרים בנושאי בנקאות;
(2) "פרסומים בנושאי בנקאות";
(3) בנקאות רב-לאומית.

ו. מידע וסטטיסטיקה

1. בשנת 1979 פורסם השנתון הראשון, ובו נתונים על מערכת הבנקאות לתקופה 1974-1978.
2. על מנת לצמצם את דיווחי הבנקים, הוכנה הצעה (שתופעל ב-1980) לאיחוד מערכת הדיווח על יתרות, שהיו קיימות באגף מטבע חוץ במשרד האוצר, עם מערכת הדיווח הקיימת בפיקוח על הבנקים.

3. הופעל דיווח חודשי על אשראי במט"ח שניתן לתושבי ישראל בידי מערכת הבנקאות הישראלית, ובאמצעותה לפי תקופות מקוריות ומועדים לפירעון.
4. הופעל דוח רבע-שנתי על יתרות מטבע חוץ במערכת הבנקאות, לפי תקופות לפירעון.
5. מערכת דיווח חדשה על תקבולים ותשלומים במטבע חוץ, שתענה הן על צורכי מאזן התשלומים והן על צורכי הפיקוח על מטבע חוץ, נמצאת בהכנה.
6. צוותים מהיחידה עסקו בדגימת החח"ד, וחושבה הריכית האפקטיבית שגובים הבנקים על אשראי חופשי;
- היחידה המשיכה לפרסם את הפרסומים החודשיים, הרבע-שנתיים והשנתיים השוטפים.

ז. פניות הציבור

בשנת 1979 נתקבלו 1,304 פניות מהציבור, הקשורות במערכת הבנקאות, לעומת 1,151 פניות בשנת 1978, גידול של כ-13 אחוזים.

עיקר הפניות היו בתחומים של תכניות חיסכון, חשבונות מטבע חוץ, וחשבונות עו"ש (כ-60 אחוזים מסך הפניות). הנושאים העיקריים היו קשורים כתנאי תכניות החיסכון, בריכית ובדמי ניהול, בפז"ק פיצויים, החזרות שיקים, ונושאי ימי הערך.

ח. מסלקה בין-בנקאית

לאור ריבוי סוגי הממסרים שאינם שיקים, העוברים במסלקה, וכדי לצמצם את כמות הממסרים הנסלקים ב"סליקה ידנית", החליט ועד המסלקה להגדיר את סוגי הממסרים, שניתן להציג במסלקה, ולהסדיר דרכי סליקתם. סוגי הממסרים, שהוחלט כי ניתן לסלקם באמצעות המסלקה, הם שיקים, הודעות זיכוי, והודעות מסוגים שונים שהוגדרו במדויק.

בשנת 1979 הסתכם סך כל ערך הממסרים (שיקים, שטרות והודעות חיוב, למעט הודעות זיכוי) שעברו במסלקות בכ-1,160 מיליארד ל"י, לעומת כ-633 מיליארד ל"י בשנת 1978 — גידול של כ-83 אחוזים, לעומת גידול של כ-56 אחוזים בשנת 1978. במשך השנה הוצגו כ-113 מיליון ממסרים, לעומת כ-92 מיליון ממסרים, גידול של 23 אחוזים. החזרות השיקים הסתכמו בכ-8.2 מיליון (כ-6.5 אחוזים) מהשיקים שהוצגו, לעומת 4.8 מיליון שיקים ב-1978 (כ-5 אחוזים).

ט. הוועדה המייעצת בעניינים הנוגעים לעסקי בנקאות

הוועדה המייעצת המשיכה ללוות את פעילות הפיקוח על הבנקים, וקיימה דיונים בנושאים שונים, הנוגעים למערכת הבנקאות, וביניהם: תיקונים ל"פקודת הבנקאות" בעניין ביטול רשימה של משכנתא והעברת אמצעי שליטה בבנק, שינויים בכללים למתן הלוואות בידי בנקים למשכנתאות, שינויים במערכת ריכוז מידע של חבילות של לוויים גדולים, פירסום נתונים על עלות אפקטיבית של אשראי בחח"ד, ותיקונים לצו הערכיות. הוועדה אישרה חוזר בנושא נוהלים פנימיים בדבר עיבוד נתונים אלקטרוני, שהוכן כעקבות דיונים בוועדה לקביעת נוהלים תיקונים.

8. פעילות בנק ישראל כמייצג המדינה במוסדות פיננסיים בינלאומיים

בנק ישראל מייצג את המדינה בכל הקשור לחברותה בקרן המטבע הבינלאומית, הבנק העולמי והבנק הבינאמריקאי לפיתוח. הבנק מעדכן אותם באורח שוטף בדבר ההתרחשויות השוטפות במשק, כולל הכנת הערכות המדיניות הכלכלית; משתתף בדיונים ובהחלטות של מועצות המנהלים שלהם, וכן עוקב ומבצע את זרמי הכספים בין מוסדות אלה לבין המדינה. בעניינים שאינם כללי-

משקי, מתאם בנק ישראל את עמדותיו עם משרד האוצר, ומשתף עמו פעולה; בעניינים בעלי חשיבות מדינית, מתאם בנק ישראל את פעולותיו עם משרד החוץ.

א. קרן המטבע הבינלאומית (IMF)¹⁰

קרן המטבע הבינלאומית, שהיא כיום המוסד המרכזי במערכת המוניטרית הבינלאומית, פועלת באמצעות המדינות החברות בה בשלושה מישורים: (א) מעקב אחרי התפתחות מערכת התשלומים הבינלאומית והבטחת תיפקודה התקין; (ב) עריכת התייעצויות שנחיות עם חברותיה על מצב משקיהן ומדיניותן הכלכלית השוטפת, תוך שימת לב מיוחדת למדיניות שערי החליפין; (ג) הענקת סיוע כספי למדינות החברות, שנקלעו לקשיים במאזן התשלומים.

ישראל הצביעה בשנת 1979 בעד ההגדלה השביעית של המכסות של קרן המטבע: כך, עם אישור ההעלאות בידי הרוש (הצפוי לקראת סוף שנת 1980), תעלה מכסתה של ישראל מ-205 ל-307.5 מיליון ז"מ¹¹, ויוגדל אוטומטית היקף זכאותה לסיוע של קרן המטבע. בדצמבר 1979 רכשה ישראל מקרן המטבע, בפעם השלישית בשלוש השנים האחרונות, כ-28 אלף אונקיות זהב, בסך של כ-1 מיליון ז"מ (במחיר של 35 ז"מ לאונקיה). על מכירות אלה לכל המדינות החברות הוחלט בשנת 1976, במסגרת מאמצי של קרן המטבע לצמצם את תפקיד הזהב במערכת המוניטרית הבינלאומית, כאשר באופן מקביל היא מחזקת את מעמד הז"מ ומרחיבה את השימושים בו: השנה הותר הז"מ לעסקות עתידיות ולעסקות Forward, swap ולתשלום תרומות. בינואר 1980 קיבלה ישראל הקצאת ז"מ חדשה בסך של 21 מיליון ז"מ, ובכך הגיעה הקצאתה המצטברת לסכום של 85 מיליון ז"מ.

במסגרת פעילותה האחרת של הקרן, התייעצויות השנתיות עם המדינות החברות, ביקרה בארץ משלחת מטעם הקרן במאס 1979; חבריה נפגשו עם אישי הכלכלה הבכירים וניהלו דיונים טכניים רבים עם אנשי בנק ישראל ומשרד האוצר. בעקבות ביקורה, הכינה המשלחת דוח על מצב המשק, שהוגש וגודן במועצת המנהלים של קרן המטבע. נוסף על כך ביקרו בארץ שתי משלחות הקרן למתן סיוע טכני: האחת ביוני 1979, בענייני הסטטיסטיקה הבנקאית, והאחרת במאס 1980, בעניינים מנהליים ומשפטיים, הקשורים לפיקוח על מטבע חוץ.

באשר למישור השלישי, הוא השימוש במקורות קרן המטבע, יצוין כי ישראל לא פנתה בשנת 1979 לקרן המטבע בבקשת סיוע; עם זאת, משכה ישראל בינואר 1980 סך של 32.5 מיליון ז"מ של הסיוע הבלתי מותנה, במסגרת נתח הרזרבה שלה. כן נפרע בשנת 1979 סך של כ-80 מיליון ז"מ, ובכך ירדו התחייבויות ישראל כלפי קרן המטבע ל-429 מיליון ז"מ. מתוך יתרה זו — 96 מיליון ז"מ במסגרת קרן הדלק, 128 מיליון ז"מ במסגרת קרן המימון המפצה, והשאריה, 205 מיליון ז"מ, היא מכסתה של ישראל בקרן המטבע; ממנה, כאמור, העבירה ישראל ליתרותיה את נתח הרזרבה שלה, ו-172 מיליון ז"מ נותרות הן התחייבות ישראל כלפי קרן המטבע, והקרן רשאית להשתמש בסכום זה, בתנאים מסויימים, למתן סיוע למדינות אחרות.

ב. קבוצות הבנק העולמי

1. הבנק הבינלאומי לשיקום ופיתוח (IBRD)¹²

פעילותו של מוסד בינאמשלתי זה היא בעיקר הכנה ומימון הפרויקטים בתחומי הפיתוח השונים במדינות מתפתחות, ובעיקר בתחומים, שבהם מוגבלים הידע הטכני וזמינות המקורות באותן מדינות.

¹⁰ International Monetary Fund.
¹¹ Special Drawing Right (SDR).

ערכה של יחידה זו הסתכם במשך שנת 1979 ברמה ממוצעת של 1.29 דולר, לעומת 1.25 דולר ב-1978.
International Bank for Reconstruction and Development.¹²

בשנת 1980 תושלם, כנראה, הגדלת הון המניות של הבנק, שיסתכם אז ב־40 מיליארד דולר; המכסה, שהוקצתה במסגרת זו, עשויה להעלות את מניותיה לסכום של 210 מיליון דולר. ישראל עצמה אינה נהנית, לפי שעה, מהזכאות לסיוע מצד הבנק. מזה מספר שנים, משמיט הבנק הבינלאומי לשיקום ופיתוח מרשימת הזכאות שלו את המדינות המתפתחות, בעלות ההכנסה הלאומית הגבוהה, וישראל נמחקה ראשונה מרשימה זו. עם זאת, המשיכה ישראל לנצל את ההלוואות, שאושרו לה בעבר. סכום משיכותיה הסתכם בשנת 1979 ב־19 מיליון דולר, בכך הגיע ניצול ההלוואות המצטבר של ישראל מבנק זה ל־253 מיליון דולר מתוך 284 מיליון שאושרו. יתרת ההלוואות שטרם נוצלה, כ־31 מיליון דולר, כוללת מימון לתכניות פיתוח הכבישים (כ־5 מיליון דולר), הביוב (כ־13 מיליון דולר) והאשראי להשקעות בתעשייה (גם הוא כ־13 מיליון דולר).

2. התאגיד הבינלאומי לפיתוח (IDA)¹³

מוסד זה, המסונף לבנק הבינלאומי לשיקום ופיתוח, זהה לו גם בפעילותו הריאלית, אולם סיועו מיועד למדינות העניות ביותר, ותנאי המימון במסגרתו נוחים בהרבה אף מאלו של הבנק עצמו. כדי להמשיך בפעילות זו, יש צורך בהגדלת הון מתמדת וקבלת תרומות בהיקף ניכר. בשלב זה נערך סיבוב ההתרמות השישי¹⁴, העשוי להגדיל את הון התאגיד מ־21 מיליארד דולר ל־32 מיליארד דולר. חלקה הנוכחי של ישראל במקורות התאגיד הוא 2.1 מיליון דולר; ישראל החליטה להשתתף בסיבוב זה, יחד עם רוב גדול של המדינות המתפתחות, בהיקף הדרוש לשמירת כוח ההצבעה שלה.

3. החברה הבינלאומית למימון (IFC)¹⁵

מטרתו של מוסד זה, שהוא חלק מקבוצת הבנק העולמי, הן קידום ההשקעות הפרטיות במדינות מתפתחות. במסגרת מטרת אלה, משתתפת החברה בהלוואות פרטיות, ואף נכנסת ממקורותיה העצמיים, במקרים שבהם מוגבלת זמינות ההון הפרטי, בתנאי מימון סבירים, למשקיע המקומי.

גם החברה הבינלאומית לפיתוח החליטה להגדיל מאוד את הונה. בסוף העלאה זו — בעוד כשלוש שנים — עשוי הון מניותיה להגיע ל־650 מיליון דולר (מ־110 מיליון דולר לפני העלאה). ישראל נקבעה תוספת מכסה בהיקף של עד 3.2 מיליון דולר לתשלום במשך ארבע שנים (השתתפותה הנוכחית בחברה מסתכמת ב־50 אלף דולר בלבד). כבנק העולמי, השמיטה גם ה־IFC מדינות מתפתחות אחדות, שלהן הכנסה לאומית גבוהה לנפש, מרשימת המדינות הזכאיות לסיוע; בין ארצות אלו נכללה גם ישראל.

4. הבנק הבינאמריקאי לפיתוח (IDB)¹⁶

הבנק הבינאמריקאי לפיתוח הינו המוסד הפיננסי הבינלאומי הגדול ביותר לפיתוח כלכלי וחברתי, לבד מהבנק העולמי, ושטח פעולתו — במדינות אמריקה הלטינית. הבנק מלווה למדינות אלה בשנים האחרונות כשני מיליארד דולר לשנה, בתנאים מועדפים, למימון פרויקטים, שעיקרם תכנון וביצוע של עבודות תשתית ופיתוח בענפי החקלאות, התעשייה, התחבורה והאנרגיה. ישראל הצטרפה כחברה בבנק זה בשנת 1976, עם 15 מדינות מחוץ לאמריקה הלטינית, ובהן מרבית מדינות אירופה, כדי להדק את קשריה הכלכליים עם האיזור, ולאפשר לחברות ישראליות להרחיב את פעילותן בו, באמצעות פרויקטים הממומנים בכספי הבנק. בשנת 1979, במסגרת החלטת חברי

¹³ International Development Association.

¹⁴ IDA Sixth Replenishment.

¹⁵ International Finance Corporation.

¹⁶ Interamerican Development Bank.

הבנק בדבר הגדלת הון המניות והקרן לפעולות מיוחדות, התחייבה ישראל להמשיך ולשמור על חלקה היחסי בהון המניות ובקרן לפעולות מיוחדות, והדבר יחייב השקעה נוספת של כ-6.5 מיליון דולר במשך התקופה 1980 — 1984.

9. המחקר הכלכלי

בכל שנה, כולל דוח בנק ישראל חלק ניכר מהמחקר השוטף על כלכלת ישראל, שנערך במחלקת המחקר. פרסומים נוספים בתחום המחקר השוטף, שבהם עסקו כלכלני המחלקה במשך שנת 1979, הם:

1. סקירה על "ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים", מס' 28;
 2. דין וחשבון הנגיד על עליית אמצעי התשלום, בתקופה 31.10.78 עד 31.12.78;
 3. דין וחשבון הנגיד על עליית אמצעי התשלום, בתקופה 28.2.79 עד 31.8.79;
 4. סקירות פנימיות שוטפות על ההתפתחויות המוניטריות;
 5. נתונים עיקריים על המשק — פרסום שבועי;
 6. כלכלת השטחים המוחזקים, 1976-1977;
 7. כלכלת השטחים המוחזקים, 1977-1978.
- נוסף על המחקר השוטף, נערכו במחלקה מספר מחקרים יסודיים בנושאים ספציפיים, מתוכם פורסמו:

1. מימון חברות התעשייה בישראל (פורסם באנגלית);
2. ניהול דורות מטבע חוץ — הניסיון הישראלי;
3. חברות תעשייה כתנאי התערבות ממשלתית, הניסיון הישראלי, 1950-1972;
4. סקר בנק ישראל מס' 51, שכלל את העבודות הבאות:
 - א. הערכות הביצוע בתיק דורות מטבע החוץ של ישראל;
 - ב. מערכת הבנקים במודל מוניטרי של המשק הישראלי.
5. סקר בנק ישראל מס' 52, שכלל את העבודות הבאות:
 - א. התפתחות פונקציית השכר של גברים יהודיים בישראל, 1968/69 עד 1975/76;
 - ב. השפעות הכנסה ומחיר על הרכב הצריכה הפרטית, 1956-1977;
 - ג. הביקוש לבנון בישראל, 1960 עד 1975.
- כמו כן הושלמו ולא פורסמו עדיין המחקרים הבאים:
 - א. מדידת הפריץ ומקורות הצמיחה בישראל, 1950-1978;
 - ב. השפעת האינפלציה על משקי בית בקבוצות אוכלוסייה שונות;
 - ג. ההשפעה האינפלציונית של שינויים בשערי החליפין;
 - ד. האמנות של התאמות עונתיות: מדרוך לנבוכים;
 - ה. התאמות מראש עבור חגים וימי עבודה בחדש בסדרות עתיות;
 - ו. משוואות ביקוש לתצרוכת — ניתוח סקרי הוצאות 1968/69, 1975/76;
 - ז. פונקציות ביקוש ליבוא מוצרים;
 - ח. הכללת תמיכות להון כחשבונאות הלאומית;
 - ט. אפשרות קיום אינפלציה של הוצאות לאורך זמן;
 - י. תצרוכת ויתרות ריאליות;
 - יא. אינפלציה, שער חליפין נייד ומדיניות מוניטרית;
 - יב. יחסי גורמי ייצור בסחר הבינלאומי של ישראל, 1965-1977;
 - יג. נטל חוב חיצוני, משמעותו, חיזוי וניתוח מצבי שמיטת חוב — המקרה של ישראל.

כבכל שנה, הוקדשו מרבית ישיבות הוועדה המייעצת והמועצה המייעצת של הבנק להתפתחויות הכלכליות והמוניטריות, בכלל, ולמדיניות בנק ישראל, בפרט. כתחילת השנה דנו גופים אלה בצעדים השונים, שנקט בנק ישראל לכלימת ההתרחבות המוניטרית. צעדי הריסון שהומלצו כווננו בעיקר להגבלת הגידול בהיקף האשראי הבנקאי החופשי לשיעור הנמוך מקצב האינפלציה, ולריסון ביקושו של הציבור לאשראי, באמצעות ייקור ריאלי של שערי הריבית החופשית במטבע מקומי ובמטבע חוץ. ייקור הריבית על האשראי החופשי במטבע חוץ הושג באמצעות חוספת ריבית של 12 אחוזים, וייקור הריבית על האשראי החופשי בל"י — באמצעות ריסונו הכמותי, והעלאת הקנסות על גירעונות הנזילות.

במסגרת המדיניות הכלכלית, שאישר הקבינט הכלכלי בחודש נובמבר, לפי הצעותיו של שר האוצר החדש, נדונו בוועדה המייעצת מספר צעדי מדיניות חריפים יותר, שכללו, בין היתר, הקפאת האשראי במט"ח והחמרת ההגבלה על היקף גידול האשראי החופשי בל"י.

גירעונות הנזילות של הבנקים במשך השנה היו נושא לדיונים מפורטים בוועדה, ובאפריל החליטה הוועדה שיש לנקוט צעדי מדיניות, שיסייעו לבנקים לצמצום גירעונות אלה, באמצעות הלוואה מיוחדת, שיעמיד בנק ישראל לרשותם. ההלוואה הותנתה במניעת חריגה מעבר לתקרות האשראי החופשי, שקבע בנק ישראל. במקביל, הורדו שיעורי הנזילות על פיקדונות העו"ש ב-10 אחוזים, והועלו שיעורי הקנסות על הגירעונות.

נוסף על הדיונים בהתפתחויות הכלכליות והמוניטריות במשך הישראלי, עסקה הוועדה המייעצת בנושאים כלליים, הקשורים בפעילות הבנק המרכזי, ובהם: בחינת בעיות ההצמדה בשוק ההון הישראלי, פיתוח מכשירי חיסכון, ביקורת מבקר המדינה ועוד.

המועצה המייעצת אישרה את תכנית הנפקת המטבעות והשטרות במרוצת השנה, כמתואר בסעיף 6 שבפרק זה. במהלך ישיבותיה, אישרה המועצה המייעצת את מאזן בנק ישראל ואת חשבון הרווח וההפסד לשנת 1978 כמו כן אישרה המועצה את מינוי של ארבע ועדות, אשר יטפלו בנושאים הבאים: סניפים, מטבע חוץ, טיפול באפשרות של כניסת בנק לקשיים, וועדה לבדיקת התקציב המינהלי של הבנק.

דין וחשבון על נכסי הבנק והתחייבויותיו

עם סיום העסקים

ביום י"א בטבת תש"ס (31 בדצמבר 1979)

בנק ישראל

מאזן ליום 31 בדצמבר 1979 (י"א בטבת תש"ם)

(מיליוני ל"י)

31 בדצמבר 1978	31 בדצמבר 1979	ביאור	31 בדצמבר 1978	31 בדצמבר 1979	ביאור
9,747	13,763	שטרי כסף ומעות במחזור			תביעות כלפי חוץ לארץ
1,062	2,989	7 זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו			והב, מטבע חוץ וניירות ערך
		התחייבויות כלפי חוץ לארץ	50,934	100,291	2 במטבע חוץ
		התחייבויות לקרן המטבע	5,280	1,337	נכסים אחרים במטבע חוץ
1,852	3,374	2 הבינלאומית	56,214	111,628	
386	886	8 התחייבויות אחרות			
2,238	4,260				אשראי לממשלה
		פיקדונות מטבע חוץ של הממשלה	26,134	26,673	3 חוב ארוך מועד
		ושל המוסדות הלאומיים	4,156	15,415	מקדמות ארעיות
6,439	10,402	פיקדונות מטבע חוץ של מוסדות	30,290	42,088	
		בנקאיים בישראל			הלוואות ושטרות
50,150	100,250	כנגד פיקדונות תושב — פיצויים	27,354	65,888	במטבע חוץ
33,122	75,381	כנגד פיקדונות תושב — אחרים	5,731	13,998	4 בל"י
8,152	18,979	כנגד פיקדונות לא-תושב	33,085	79,886	
91,424	194,610				
		פיקדונות של מוסדות בנקאיים			5 ניירות ערך
10,716	9,036	וכספיים בישראל	3,900	9,495	סחירים
1,298	1,999	9 פיקדונות אחרים	1,214	5,290	בלתי סחירים
3,991	12,109	10 חשבונות אחרים	5,114	14,785	
20	5,000	11 הון הבנק וקרן שמורה	2,232	5,781	6 חשבונות אחרים
126,935	254,168		126,935	254,168	

הביאורים המצורפים הינם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.

רוח הכנסות והוצאות לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר 1979
(מיליוני ל"י)

1978	1979	ביאור
הכנסות *		
12,468**	63,597	מהשקעות בחוץ לארץ
8,181	24,606	מהממשלה
6,532	31,969	מהלוואות ומשטרות
	1,040	4 מהלוואות-נזילות למוסדות בנקאיים
325	670	ממוסדות בנקאיים בגין חריגה מהוראות הנזילות
1,477	4,762	13 מניירות ערך
	1,866	14 ריבית על הלוואות הציבור במטבע חוץ
93	206	מבנקים מקומיים ומחור"ל
29,076	128,716	אחרות
		סך ההכנסות
הוצאות *		
23,079	98,947	15 על פיקדונות מטבע חוץ
		של מוסדות בנקאיים בישראל
915	1,292	על פיקדונות בל"י של מוסדות
		בנקאיים וכספיים בישראל
1,250	5,219	על פיקדונות מטבע חוץ
1,060**	4,144	של הממשלה ושל המוסדות הלאומיים
407**	772	על פיקדונות והתחייבויות אחרים
151	382	מינהלה וכלליות
26,832	110,756	הרפסת כסף וטביעת מטבעות
		סך ההוצאות
2,214	17,960	עודף ההכנסות על הוצאות, לפני התאמות בגין שנים קודמות
298		פחות: התאמות בגין שנים קודמות
1,916	17,960	עודף הכנסות על הוצאות
		פחות: הכנסות מהממשלה,
908	3,296	א1 שחל עליהן עקרון זהות העתוי
1,008	14,664	רווח נקי
		ייעוד הרווחים
	4,980	11 העברה לקרן שמורה
1,008	9,684	העברה לממשלה
1,008	14,664	סך הכול

* הכנסות והוצאות כוללות הפרשי שיעור והפרשי פחות, הנובעים מהתאמת הנכסים וההתחייבויות במטבע חוץ או הצמודים לו, על פי שינויי השערים של מטבעות חוץ ביחס לל"י. הרווח הנקי כולל סכום של 11,057 מיליון ל"י הפרשי שיעור ופחות (בשנת 1978: 1,263 — מיליון ל"י).

** מוין מחדש.

הביאורים המצורפים הינם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.

1. עיקרי המדיניות החשבונאית

א. בסיס הרישום וההצגה

הכנסות והוצאות נרשמות על בסיס הצבירות.

ההכנסות מהממשלה נרשמות על בסיס הצבירות, אולם נכללות ברווח הנקי של הכנק על בסיס עקרון זהות העתוי; דהיינו הכנק כולל, ברווח הנקי שלו לשנת העסקים, סכומים הנובעים מחיוב הממשלה, רק כאשר הם מתוקצבים ומשולמים בידי הממשלה בשנת התקציב המסתיימת ב־31 במאָרס שלאחר אותה שנת העסקים. ההכנסות מהממשלה, שנצברו ויתקבלו לאחר 31 במאָרס שלאחר שנת העסקים, מנוכות ברווח הכנסות והוצאות בסעיף הכנסות מהממשלה שחל עליהן עקרון זהות העתוי, וכלולות במאזן בחשבונות אחרים (התחייבויות) (ראה גם ביאור 10). ריבית והכנסות אחרות לקבל כלולות במאזן בחשבונות אחרים (נכסים), פרט לריבית והפרשי הצמדה שנצברו בגין ניירות ערך בל"י, הכלולים במאזן בסעיף ניירות ערך. ריבית והוצאות אחרות לשלם כלולות במאזן בחשבונות אחרים (התחייבויות).

ב. חשבונות מטבע חוץ

נכסים והתחייבויות במטבע חוץ מתורגמים לל"י לפי השערים היציגים, שמפרסם בנק ישראל. השער היציג של דולר ארה"ב לתאריך המאזן הוא 35.3495 ל"י, וליום 31 בדצמבר 1978 — 19.0151 ל"י. זכויות משיכה מיוחדות (SDR) מתורגמות על בסיס שער ה־SDR ביחס לדולר של ארה"ב, דהיינו 46.6012 ל"י ל־SDR בתאריך המאזן, ו־24.8094 ל"י — כיום 31 בדצמבר 1978.

ג. זהב

מוצג על בסיס המחיר של 35 זכויות משיכה מיוחדות (SDR) לאונקיה.

ד. ניירות ערך במטבע חוץ

ניירות ערך אלה מוצגים במאזן לפי העלות במטבע חוץ (מחיר הקנייה הממוצע המשוקלל), או שווי השוק, הנמוך שבהם — לגבי כל סוג נייר ערך בנפרד.

ה. ניירות ערך בל"י

ניירות ערך אלה מוצגים במאזן כדלקמן:

מילוות סחירים — לפי השווי המתואם (שווי נקוב, בתוספת ריבית והפרשי הצמדה שנצברו) או שווי השוק, הנמוך שבהם — לגבי כל סוג מילווה בנפרד. מילוות בלתי סחירים — לפי השווי המתואם (שווי נקוב, בתוספת ריבית והפרשי הצמדה שנצברו). הפרשי הצמדה למדד המחירים לצרכן מחושבים על בסיס המדד האחרון, שפורסם לפני תאריך המאזן.

ו. בניינים וציוד

בניינים וציוד כעלות הכנק מוצגים במאזן בחשבונות אחרים, לפי העלות בניכוי פחת שנצבר.

ז. השתתפות במוסדות כספיים בינלאומיים

ההשתתפות כלולה במאזן בחשבונות אחרים (נכסים) לפי העלות. העלות כוללת סכומים הדרושים לשמירת שווי ההשתתפות כמנזי מטבע חוץ, כהתאם לתנאי ההשתתפות במוסדות השונים (לגבי ההשתתפות בקרן המטבע הבינלאומית — ראה ביאור 2).

ח. פנסיה ופיצוי פרישה לעובדים

העתודה לפנסיה ופיצוי פרישה לעובדים, הכלולה בחשבונות אחרים (התחייבויות), מחושבת על בסיס אומדן אקטוארי, שהותאם לתאריך המאזן.

ניירות ערך בל"י כסכום העתודה מיועדים כנגד החבות לפנסיה ופיצוי פרישה. על ההכנסות מניירות ערך אלה לא חל עקרון זהות העתוי והן נזקפות ברווח הכנסות והוצאות כנגד הגידול בחבות האמורה.

2. זהב, מטבע חוץ וניירות ערך כמטבע חוץ: התחייבויות לקרן המטבע הבינלאומית

הסעיף זהב, מטבע חוץ וניירות ערך כמטבע חוץ כולל זכויות משיכה מיוחדות (SDR) בקרן המטבע הבינלאומית בסך 224 מיליון ל"י (ב-31 בדצמבר 1978: 521 מיליון ל"י), וכן יתרת רזרבה בקרן המטבע בסך 1,470 מיליון ל"י. יתרת רזרבה זו, הניתנת למשיכה מהקרן בכל עת, היא הסכום שבו עולה המכסה בקרן על ההתחייבות במסגרת המכסה. ב-31 בדצמבר 1978 עלתה ההתחייבות לקרן על יתרת המכסה ב-56 מיליון ל"י, ולכן נכלל סכום זה בסעיף התחייבויות לקרן המטבע הבינלאומית.

הרכב החשבונות בקרן, 1978 ו-1979

	31 בדצמבר 1978	31 בדצמבר 1979	31 בדצמבר 1978	31 בדצמבר 1979
	(מיליוני SDRI)		(מיליוני ל"י)	
(1) במסגרת המכסה:				
המכסה בקרן	205	205	5,086	9,553
בניכוי ההתחייבות	207	173	5,142	8,083
יתרת רזרבה		32		1,470
יתרת ההתחייבות				
(משיכת אשראי)	2		56	
(2) התחייבות במסגרת מימון				
מפצה במיוחד	72	72	1,796	3,374

התחייבות הממשלה לקרן במסגרת קרן הדלק ומימון מפצה מיוחד בסך 152 מיליון SDR (ב-31 בדצמבר 1978: 197 מיליון SDR) אינה כלולה בספרי הבנק.

3. אשראי לממשלה — חוב ארוך מועד

הסעיף כולל בעיקר: (א) חוב בסך 25,004 מיליון ל"י, צמוד לסל המטבעות, נושא ריבית בלתי צמודה בשיעור של 5 אחוזים לשנה, ועומד לפירעון בתשלומים בשנים 1983 — 2002; הריבית והפרשי ההצמדה משולמים ב-31 בדצמבר של כל שנה (לא חל שינוי בחוב ובתנאיו בהשוואה ל-31 בדצמבר 1978); (ב) חוב בסך 33 מיליון דולר של ארה"ב (ב-31 בדצמבר 1978 — סכום זהה).

4. הלוואות ושטרות בל"י

הסעיף ל-31 בדצמבר 1979 כולל הלוואות-נוילות למוסדות בנקאיים בסך 3,345 מיליון ל"י. שניתנו בכפוף לתנאים המגבילים את היקף האשראי שלהם לציבור.

5. ניירות ערך

בסעיף ניירות ערך סחירים מוצגים מילוות ממשלתיים, שבעיקרם הינם צמודים למדד המחירים לצרכן. שווי השוק שלהם הוא 10,254 מיליון ל"י (ב-31 בדצמבר 1978: 4,126 מיליון ל"י). סעיף ניירות ערך סחירים כולל בעיקר: (א) מילוות חובה ממשלתיים שנרכשו מהציבור בהתאם לחוק המילוות (הוראות שונות) תשל"ח — 1977; (ב) ניירות ערך ממשלתיים, שנרכשו ממוסדות בנקאיים בהסכמי מכר חוזר-מתוך התיק המוקפא של תכניות החיסכון.

6. חשבונות אחרים (נכסים)

סעיף זה כולל בעיקר: (א) ריבית והכנסות אחרות לקבל; (ב) יתרת חוב בנק א"י-בריטניה בע"מ (בפירוק) בגין תשלומים לפי ערכיות בנק ישראל; (ג) בניינים וציוד לאחר ניכוי פחת שנצבר; (ד) השתתפות במוסדות הכספיים הבינלאומיים הבאים: הבנק הבינלאומי לשיקום ולפיתוח (IBRD), האיגוד הבינלאומי לפיתוח (IDA), התאגיד הבינלאומי למימון (IFC) והבנק הבינאמריקאי לפיתוח (IDB).

7. זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו

בשנות 1979 הוקצו למדינת ישראל בידי קרן המטבע הבינלאומית 64 מיליון זכויות משיכה מיוחדות (SDR) נוספות, שחולקו לשלוש מנות שנתיות שוות; הראשונה מהן נתקבלה בשנת הדוח. היתרה בסעיף זה הסתכמה בסוף 1979 ב־64 מיליון SDR (בשנת 1978: 43 מיליון SDR).

8. התחייבויות אחרות כלפי חוץ לארץ

הסעיף כולל התחייבויות למסדות כספיים בינלאומיים אחרים בסך 426 מיליון ל"י (ב־31 בדצמבר 1978: 240 מיליון ל"י) ופיקדונות של בנקים מחוץ לארץ בסך 460 מיליון ל"י (ב־31 בדצמבר 1978: 146 מיליון ל"י).

9. פיקדונות אחרים

סעיף זה כולל בעיקר פיקדון של הקרן הדו־לאומית למדע ארה"ב – ישראל ופיקדונות של הקרן הדו־לאומית למחקר ולפיתוח תעשייתי ארה"ב-ישראל.

10. חשבונות אחרים (התחייבויות)

הסעיף כולל בעיקר: (א) ריבית והוצאות אחרות לשלם; (ב) הכנסות מהממשלה שחל עליהן עקרון זהות העתוי (ראה כיאור 11 ו־13); (ג) עתודה לפנסיה ופיצויי פרישה לעובדים.

11. הון הבנק וקרן שמורה

בשנת הדוח הועברו לקרן השמורה 4,980 מיליון ל"י מתוך הרווחים; מתוך הקרן השמורה הועברו 990 מיליון ל"י להגדלת הון הבנק. לפיכך עומד הון הבנק ליום המאזן על 1,000 מיליון ל"י והקרן השמורה על 4,000 מיליון ל"י (ב־31 בדצמבר 1978: 10 מיליון ל"י ו־10 מיליון ל"י, בהתאמה). הגדלות ההון והקרן השמורה נתאפשרו לאחר שבשנת 1978 תוקן חוק בנק ישראל (תיקון מס' 11).

12. התחייבויות תלויות

ההתחייבויות התלויות הן כדלקמן: (א) סכומים, שטרם נדרשו על מניות והשתתפויות שנחתמו במסדות כספיים בינלאומיים — 4,252 מיליון ל"י (ב־31 בדצמבר 1978: 2,287 מיליון ל"י); (ב) אשראי תעודות — 778 מיליון ל"י (ב־31 בדצמבר 1978: 502 מיליון ל"י); (ג) התחייבויות אחרות — 526 מיליון ל"י (ב־31 בדצמבר 1978: 283 מיליון ל"י).

13. הכנסות מניירות ערך

סעיף זה אינו כולל הכנסות בגין ניירות ערך שיועדו כנגד החבות לפנסיה ופיצויי פרישה לעובדים, ושימשו לכיסוי חלקי של הגידול בחבות האמורה (ראה כיאור 11). סעיף זה אינו כולל הכנסות מניירות ערך בסך 3,296 מיליון ל"י (בשנת 1978: 908 מיליון ל"י) שעליהן חל עקרון זהות העתוי, ולכן הן הופחתו מעודף ההכנסות על ההוצאות; ראה כיאור 11. הסכום המצטבר של ההכנסות, שחל עליהן עקרון זהות העתוי, הינו 5,033 מיליון ל"י (ב־31 בדצמבר 1978: 1,737 מיליון ל"י).

14. ריבית על הלוואות הציבור במטבע חוץ מבנקים מקומיים ומחו"ל

סעיף זה כולל ריבית ממוסדות בנקאיים בשיעור 12% מהאשראי במטבע חוץ שניתן על ידם לתושבי ישראל; וכן ריבית ממוסדות בנקאיים בשיעור 17% על פיקדון חובה בבנק ישראל, בגובה של 30% מסכום הלוואות שנלקח ע"י הציבור במישרין מחו"ל.

15. הוצאות על פיקדונות במטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל

החל ב־1 באפריל 1979 בוטלה השתתפות הממשלה בריבית על פיקדונות הפיצויים. השתתפות הממשלה בשלושת החודשים הראשונים הסתכמה ב־314 מיליון ל"י (בשנת 1978 כולה — 1,688 מיליון ל"י).

הנגיד, המשנים לנגיד, חברי הוועדה המייעצת וחברי המועצה המייעצת
של בנק ישראל
29 במאי 1980

הנגיד

א' גפני

המשנים לנגיד

א' שפר

צ' זוסמן

הוועדה המייעצת*

מ' מושביץ – יו"ר

י' בדר – סגן יו"ר

ח"מ כסוק

א"י יפת

י' לוינסון

ב' נהיר

ז' סוזאייב

א' ריינר

ד' רקנאטי

המועצה המייעצת

א' איזקסון

מ' בנקובר

א' בן-יקר

מ' גולדברג

ב' ויניצקי

א' מאיר

י' מיטלמן

נ' פיינגולד

י' קרגמן

* חברי הוועדה המייעצת הם גם חברי המועצה המייעצת.

חברי הוועדה המייעצת בעניינים הנוגעים לעסקי בנקאות

ע' מסר — יו"ר	י' לוינסון
מ' אולניק	א' מאיר
ד' בבלי	י' מאכט
ד' בן דרור	ש' מגריוז
ח' ברמן	מ' מן
ד' גולן	י' נאמן
י' גיל	ב' צדיק
מ' דיגה	א"א קירשנר
י' האפט	ד' רקנאטי
א' הלפרין	ד' שוהם
א"י יפת	

חברי הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

א' ויתקון — יו"ר	פ' נכלה
מ' ארד	י' צים
א' כירן	ג' צפרוני
י' בן-אריה	ג' קייך
ד' גד	א' קינדלר
ד' גנחובסקי	נ' קרפ
ר' דיין	ד' ריזינגר
ג' לרמן	ש' רוזנפלד
א' נאוי	